

Aktuelt for kriminalomsorgen

NR. 4 2007

Varden i
Kristiansund

Utvikling i høyt tempo

Dette nummeret av Aktuelt sier mye om utviklingstempoet i kriminalomsorgen. Det skjer en kvalitetshevning og en nyutvikling som sakte, men sikkert gjør at Norge konsoliderer sin stilling blant de aller beste i verden når det gjelder kriminalomsorg. Det betyr ikke at det ikke skjer mye interessant andre steder i verden! Det er også en del av styrken i kriminalomsorgen at vi ser dette, og aktivt følger med på hva vi har å lære ute.

Den åpne prosessen som skal lede frem til en stortingsmelding til våren, har gitt oss mye oppmerksomhet dette året. Jeg ser med stor tilfredshet at vi har greid å samle inn innspill som til dels oppfattes som kontroversielle, uten at det så langt har ført til en tabloidisering av debatten. Det stilles nå store krav til våre pedagogiske evner! Vi skal presentere en svært kompleks og problematisk virkelighet på en forståelig måte. Alle parter som er eller kan bli berørt av kriminalitet, skal se at deres synspunkter har vært med i vurderingen. Vi skal foreslå virkemidler som vi tror på, og derved legge grunnlag for en straffegjennomføringspolitikk som er basert på kunnskap og ikke på myter.

En slik saklig fremstilling betyr på ingen måte at emosjoner ikke har noen plass i kriminalomsorgen. Vi kan ikke forstå samfunnets behov for beskyttelse bare ved en nøktern analyse av statistikk og risiko. Vi kan heller ikke gjennomføre straff uten å ha evnen til å sette oss i domfeltes eller de pårørendes situasjon. Vi skal beholde idealismen uten å være naive. Vi skal være realistiske uten å

være kyniske. Jeg har stor tro på at kriminalomsorgen greier denne balansegangen også i fremtiden.

En hjertelig takk til alle gode medarbeidere for den store innsatsen i 2007! Jeg ønsker dere en riktig god jul, og ser frem til et spennende samarbeid i 2008!

Kristin Bjørg Brundtland

Statsbudsjettet for 2008

Statsbudsjettet 2008 for justissektoren ble behandlet av Stortingets 3. desember. Stortinget vedtok da å bevilge på om lag 2 694 millioner kroner til kriminalomsorgen i 2008.

Med Stortingets budsjettvedtak er det bl.a. bevilget midler i 2008 til å etablere 77 nye fengselsplasser, igangsetting av prøveprosjekt med straffegjennomføring med elektronisk kontroll og det er bevilget midler til ekstraordinært vedlikehold ved Ullersmo fengsel. Også forslaget om 20 millioner kroner i økte driftsrammer for kriminalomsorgen ble vedtatt. Iht. Budsjett-innst. S. nr. 4 (2007-2008) skal bruken av fremskutt løslatelse opphøre senest når soningskøen er borte. Det samme gjelder bruken av dublering. På bakgrunn av at køen for ubetinget fengselsstraff nå er nede på rundt 1000 dommer, vil Justisdepartementet redusere bruken av fremskutt løslatelse som køtiltak. Fra 1. april 2008 gis maksimalt 10 dager fremskutt løslatelse mot 20 dager etter dagens regler.

Stortinget vedtok en bevilgning under kap. 430 Kriminalomsorgens sentrale forvaltning på 2 502,6 millioner kroner som er 2 millioner kroner lavere enn budsjettforslaget i St.prp. nr. 1 (2007-2008). Reduksjonen skyldes at regjeringen i St.prp. nr. 1 (2007-2008) Tillegg nr. 1 foreslo å redusere budsjettforslaget under kap. 430 post 01 med 2 millioner kroner som følge av forsinket oppstart av nye fengselsplasser i Fauske.

Stortinget vedtok videre en bevilgning under kap. 432 Kriminalomsorgens utdanningscenter (KRUS) på 191,8 millioner kroner som forslått av regjeringen. Stortinget har dermed vedtatt at det skal foretas et ekstraordinært opptak av 4 klasser i tillegg til det ordinære opptaket på 6 klasser. Det rekordhøye opptaket på 250 aspiranter har vært en stor utfordring for KRUS i forhold til søkergrunnlaget til utdanningen. Aspirantopptaket til kullene som skal starte i januar 2008 er nå ferdig. Nemda har tatt opp 170 aspiranter (+ reserver), herav 25 aspiranter til Ånakullet og 25 til Ravneberget. Dette betyr at 80 aspirantstillinger må forskyves. Justisdepartementet vurderer fortløpende om det skal igangsettes flere desentraliserte undervisningsopplegg. Justiskomiteen er i innstillingen til statsbudsjettet for 2008 enig i fortsatt satsing på et desentraliserte tilbud, og har bedt om at regionene Nord og Vest blir vurdert.

I forbindelse med Finanskomiteens behandling av Budsjett-innst. S I (2007-2008) ble Helse- og omsorgsdepartementets budsjett styrket med 8 millioner kroner slik at Stifinner'n som er et samarbeid mellom Oslo fengsel og Tyrilistiftelsen kan utvides og utvikles. ○

Intervju med Knut Storberget etter at den åpne prosessen om kriminalomsorgsmeldingen er avsluttet

- Mer menneske!

Intervjuer: Inger Marie Fridhov, Kriminalomsorgsavdelingen

Når vi debatterer kriminalpolitikk må vi fokusere på å gjøre mer av det som hjelper for at mennesker skal få et sporskifte i livet, sier Knut Storberget. Han er opptatt av at man skal få en straffedebatt om hva som hjelper.

- Vårt overordnede mål med denne meldingen er å

- forebygge og
- redusere kriminalitet
- øke bruk av alternative reaksjoner
- skape større trygghet for folk

Dessuten vil vi, som tidligere sagt, at den skal være nyskapende og opinionsdannende. Og den skal være realistisk. Vi skal gjøre det vi skriver. Dette skal være en melding som betyr noe.

- Hvordan vil dere få til det?

- Vi la fra første dag opp til at vi skulle ha en åpen og inkluderende prosess. Derfor har prosessen fram mot ferdig melding vært unik og ulik alle andre stortingsmeldinger. De har tradisjonelt vært resultat av embetsverkets ensomme arbeid på kontoret. I denne meldingen har svært mange blitt trukket inn. Vi har hatt en åpen prosess hvor både forskere, kunstnere, skoleelever, innsatte, ansatte og offentligheten har bidratt. Resultatet er at vi har fått svært mange spennende forslag. Nå er det en avgjørende tid i arbeidsprosessen, vi må analysere og vurdere alle de gode innspillene vi har fått og gå i gang med skriveprosessen.

- Kan dere bruke alle disse forslagene og kommer dere til å bruke dem?

- Alle de forslagene som er kommet inn betyr noe. Det er et svært materiale som skal gjennomgåes og vurderes. Men den åpne prosessen er - etter Ethos-konferansen den 23. november - avsluttet. Alle innspill som har kommet fra gruppene, dialogkonferansene, tenke- og tappetårn vil bli gjennomgått, bearbeidet og brukt - eventuelt etter vurdering - ikke brukt. Referanseskolen, Hamar Katedralskole, kommer med sin rapport den 13. desember. Det vi i alle fall kan si, er at uansett hvordan forslagene blir brukt, har de vært til ettertanke og bidratt til å skape debatt. Sånn har prosessen i seg selv vært viktig. En tydelig tendens i alt det materialet vi har fått inn, er at friomsorgen må styrkes vesentlig. Det som er kommet inn av forslag vil føre til en revolusjon i friomsorgen, og en helt annen rolle for friomsorgen enn i dag.

- Hva skjer nå?

- Nå, etter Ethos-konferansen, er skrivearbeidet startet for alvor. Vi er i den mer lukkede prosessen hvor vi fortløpende skal ta stilling til en hel rekke sentrale spørsmål for så i meldingen å presentere dem for Stortinget. Blant disse er tilbakeføringsgarantien, spørsmålet om straffens innhold, sikkerhet, bruken av §§ 12 og 16, bruken av korte fengselsdommer, fortsatt bruk av importmodellen, spørsmålet om forholdet mellom straff og behandling/hjelp og kontroll, IKT og betjentrollen. Skrivningen vil bli basert på "avklaringsnotater" om de fleste av disse spørsmålene som vil bli behandlet i politisk ledelse etter tur.

- Skal meldingen ha noen rød tråd?

- Ja, det skal den! Vi ønsker at det såkalte normalitetsprinsippet, det vil si at vi skal ha som overordnet norm for behandlingen av de straffedømte at de er mennesker som har rettigheter og plikter som andre

norske borgere. Det er selvfølgelig ikke lett, særlig ikke i lukkede fengsler, men det er noe å strekke seg etter. I den grad forslagene kan sies å bygge opp under dette prinsippet, vil de bli tatt med og brukt. Ifølge en ny undersøkelse fra Advokatforeningen, som de brukte i sin årstale, ser de fleste nordmenn på rehabilitering som den viktigste begrunnelsen for å bruke fengsel som straffemetode. Hevn er langt mindre viktig for de fleste av oss. Dette er et innspill som vi bør ta med oss i den videre debatten. Folk flest har, i motsetning til Fremskrittspartiet, et konstruktivt syn på straff.

- Hva med sikkerheten i et slikt regime?

- Når det gjelder sikkerheten skal vi være særdeles tydelige på hva vi vil, og hvordan.

- Tilbakeføringsgarantien som dere lanserte i Soria Moria-erklæringen har fått en del medfart. Folk spør seg: Skal en måtte bli kriminell nå, for å få arbeid og bolig?

- Nei selvfølgelig ikke. Tilbakeføringsgarantien er et tiltak for å dempe problemene med tilbakefall og krever stort, tverrdepartementalt engasjement. Dette håper vi skal bli et skikkelig løft i retning av å stoppe kriminelle løpebaner.

- Et annet element som har vært fremhevet er ofrenes stilling. Det har også vært satt spørsmålstejn ved at dette skal være en kriminalomsorgsmelding - ikke en melding om ofrenes stilling?

Knyttet til dette er det viktig å ha flere tanker i hodet på en gang. Regjeringen har allerede i høst lagt frem forslag til endringer i volds-offererstatningsloven og for å styrke fornærmedes stilling i straffeprosessen. Det er mulig å ha omsorg for ofre uten at det går på bekostning av menneskerettigheter og kvalitativt god fangebehandling. Den som vil, ser at det er en sammenheng mellom ofre og gjennomføring av straff.

- Folk i etaten er spent på spørsmålet om høyskole?

- Det er for tidlig å si noe sikkert om det ennå. Jeg vil lytte til KRUS og etatens signaler. Forut for svaret må vi finne ut hva slags kompetanse våre kriminalomsorgsansatte samlet sett trenger for å administrere den kriminalomsorgen vi vil ha. Når vi er enige om det, vil vi bestemme oss for om en egen høyskole er best egnet til å gi det, eller om vi kan hente inn kompetanse fra allerede eksisterende studietilbud på universitet og høyskoler.

- Til slutt, Storberget, hvor skal direktoratet ligge?

- Det har ikke regjeringen tatt stilling til nå. Men når det gjelder organiseringen blir det viktig å finne fram til en form som kan støtte det innholdet vi mener straffen skal ha. Det skal gjøres en helhetlig vurdering for å finne fram til den mest hensiktsmessige måten å organisere etaten på. Det viktigste er en god prosess og at det ikke tar for lang tid før det blir tatt en beslutning.

- Det har vært nevnt at det også skal komme en populærutgave av meldingen?

- Ja, vi ønsker å komme med en "folkeutgave". Denne skal i sak bygge på den "ordentlige" utgaven, men muligens produseres i samarbeid med et forlag eller PR-byrå. Kriminalmeldingen til Inger Louise Valle i 1978 kom også i en mer kortfattet form. Vi vil ikke være dårligere enn henne. [o](#)

Straffegjennomføring med elektronisk kontroll

Et landsomfattende prøveprosjekt med straffegjennomføring med elektronisk kontroll skal iverksettes i løpet av 2008. Regjeringen foreslår i årets statsbudsjett å bevilge 40 millioner kroner til prosjektet for neste år. Planen er at prøveordningen i 2009 vil tilsvare en fengselskapasitet på ca. 130 fengselsplasser.

Av førstekonsulent Marianne Kylstad Øster, KSF

Elektronisk kontroll innebærer at den domfelte soner i eget hjem med en fotlenke som vil varsle dersom vedkommende ikke befinner seg på rett sted til rett tid. De som gjennomfører straff med elektronisk kontroll skal på dagtid gå til ordinær arbeid eller skole, holde seg rusfri og være under tett oppfølging av kriminalomsorgen. Utover dette er den domfelte pålagt å tilbringe tiden i eget hjem. Straffegjennomføringen skal legge til rette for at domfelte skal gjøre en egen innsats og hindre tilbakefall til ny kriminalitet.

Straffegjennomføringsloven § 16 omhandler gjennomføring av straff utenfor fengsel med særlige vilkår, også kalt hjemmesoning. Den nye formen for straffegjennomføring med elektronisk kontroll skal forankres her, som § 16 annet ledd, og altså være et tillegg til den eksisterende formen for hjemmesoning uten elektronisk kontroll.

Det er dermed vedtatt at hjemmesoning med elektronisk kontroll skal være en straffegjennomføringsform, der det er kriminalomsorgen som bestemmer hvem som faller inn under ordningen, altså ikke en selvstendig straffereaksjon som i dømmes av retten. Videre er det bestemt at beslutningsmyndigheten for overføring av innsatte til slik soning skal ligge på et regionalt nivå. Dette vil sikre en mest mulig ensartet praktisering av ordningen.

Utover disse forholdene som allerede er lovbestemt, er det mange forhold som må avklares før prøveprosjektet kan iverksettes i løpet av neste år. Et viktig aspekt er selve organiseringen av driften knyttet til elektronisk kontroll. Den driftsmodellen man skal velge innebærer at det totale ansvaret for administrasjon og drift av straffegjennomføring med elektronisk kontroll tillegges kriminalomsorgen i samarbeid med andre offentlige etater. En slik løsning har man gode erfaringer med fra blant annet Sverige og Danmark. Det skal opprettes en felles kontrollsentral for hele landet som skal ha ansvar for den tekniske løsningen. Denne sentralen skal legges til KITT og vil være døgnbemannet.

I første omgang skal det på landsbasis etableres 6 pilotenheter som skal ha det daglige, praktiske ansvaret for oppfølging av

domfelte med elektronisk kontroll. Her skal det legges opp til en døgnkontinuerlig vaktordning. Det skal plasseres en pilotenhet i hver region, disse skal være underlagt eksisterende friomsorgskontorer. Hvilke kontorer dette blir, er foreløpig ikke avklart. Spørsmålet skal diskuteres med de enkelte regionene og fagorganisasjonene.

Bemanningen i pilotenhetene skal være tverrfaglig sammensatt med både sosialfaglig og fengselsfaglig kompetanse. En bred, faglig plattform vil komme de domfelte til gode, og tydeliggjøre at straffegjennomføringen befinner seg i skjæringspunktet mellom fengsel og friomsorg.

Det er to hovedmålgrupper den nye straffegjennomføringsformen retter seg mot; domfelte med dommer på inntil 4 måneder som kan fullbyrde hele straffen med elektronisk kontroll, og domfelte med lengre dommer som i avslutningen av soningen kan overføres til elektronisk kontroll når det gjenstår inntil 4 måneder til prøveløslatelse. Disse to målgruppene er det som internasjonalt gjerne omtales som "front door" og "back door".

Førstegangs-sonere, unge lovbrøyttere og personer med rehabiliteringsbehov skal prioriteres. Domfelte som har begått kriminalitet i eget hjem, alvorlig vold eller sedelighetslovbrudd skal i utgangspunktet ikke ha anledning til slik soning.

Når det gjelder det tekniske systemet for å gjennomføre den elektroniske kontrollen av domfelte i sin bolig, kan dette gjøres på stort sett to måter. En variant er med GPS-teknologi, hvor man med hjelp av satellitt-overvåking i prinsippet kan følge domfelte som har på seg senderen til enhver tid. Den mest utbredte teknologien er derimot en mye enklere variant som baserer seg på radiofrekvens. Senderen, altså fotlenken, har kontakt med en mottaker i boligen. Denne vil gi en alarm til kontrollsentralen dersom domfelte beveger seg ut av boligen eller fotlenken ødelegges. Kontrollen går rett og slett ut på å vite om vedkommende er på rett sted til rett tid, og gir ingen informasjon dersom vedkommende beveger seg utenfor denne sonen. For straffegjennomføring med elektronisk kontroll i Norge vil man ta i bruk sistnevnte teknologiske løsning. Straffegjennomføring i eget hjem skal innebære en regulering av domfeltes bevegelser og ikke en konstant overvåking. Den enkle løsningen vil således dekke behovet når det gjelder den elektroniske kontrollen av domfelte.

Samtidig vil det utover den elektroniske kontrollen fremdeles legges stor vekt på den

Fotlenke, foto: Niclas Sandberg, Sverige

Personalstrategi

Kriminalomsorgens sentrale forvaltning (KSF) har nedsatt en partssammensatt prosjektgruppe som skal utarbeide forslag til personalstrategi for kriminalomsorgen (2008 – 2010) med hovedfokus på å rekruttere og beholde personell.

Av seniorrådgiver Jan-Inge Helgheim, KSF

Bakgrunn

Det fremgår av st. prp. nr. 1 (2006-2007) at KSF skal utarbeide en overordnet personalstrategi for hele etaten. I påvente av ny stortingsmelding om kriminalomsorgen og en avklaring av høyskole spørsmålet har man kommet frem til at det er mest hensiktsmessig å lage en personalstrategi med hovedfokus på å rekruttere og beholde personell.

KSF har hatt møter med organisasjonene, sentralt hovedverneombud, assisterende direktører, personalrådgivere for regionene, KRUS og KITT om saken. I møtene ble følgende temaer utpekt som de største utfordringene kriminalomsorgen står ovenfor de kommende årene:

- o Rekruttere og beholde (innenfor alle stillingskategorier)
- o omstilling – en eventuell omorganisering eller omlegging til høyskole
- o kompetanseutvikling
- o livsfasepolitikk
- o arbeidsmiljø – med vekt på det psykososiale
- o lønnspolitikk/policy
- o etikk/holdninger
- o ledelse
- o likestilling.

Det er å rekruttere og beholde arbeidskraft som har skilt seg ut som den største utfordringen.

Prosjektgruppens mandat

Prosjektgruppen skal utarbeide et forslag til personalstrategi for kriminalomsorgen med hovedvekt på å rekruttere og beholde tilstrekkelig og riktig personell. Den skal være faktabasert og blant annet innholde konkrete forslag til tiltak. Frist for å avgi innstilling til KSF er satt til 01.03.2008.

Arbeidsseminar

Den 14. - 15.11.2007 ble det holdt et arbeidsseminar hvor regionadministrasjonene, KRUS, KITT, organisasjonene og sentralt hovedverneombud deltok. Knut Femris fra konsulentfirmaet Realkompetanse holdt foredrag om "Hvordan rekruttere og beholde attraktiv kompetanse". Stipendiat Karoline Hofslett Kopperud, BI, holdt et engasjerende foredrag om motivasjonsfaktorer på jobb.

Det ble lagt frem statistikk over turnover, behov for nye fengselsbetjenter, sykefravær, annet fravær, avgang med alderspensjon og uførepensjon med mer. Kartleggingen som ble foretatt i forkant av seminaret viste blant annet:

- Flere enheter signaliserer at det er vanskelig å rekruttere til arbeidsdriften
- Det er store forskjeller mellom enhetene i antall søkere ved utlysning av fengselsbetjentstillinger
- Friomsorgen ser ikke ut til å ha et rekrutteringsproblem
- Det ser ikke ut til å være en "flukt" fra etaten
- I flere enheter er det en forholdsvis stor del som er uten fast tilsetting

Dette dannet utgangspunkt for diskusjoner om tiltak for å rekruttere arbeidskraft til kriminalomsorgen og hvilke tiltak som skal til for å beholde tilsatte. Det kom også innspill i forhold til hvilken form strategien bør ha. Gjennomgående ble det fremholdt at den må gi retning, være kortfattet og konkret.

Kriminalomsorgens ledersamling

Strategien var også tema på enhetsledermøtet på Gardermoen 6. desember. En representant fra posten orienterte om suksesskriterier i forhold til rekruttering, og det var diskusjon rundt tiltak knyttet til det å rekruttere og beholde arbeidskraft.

Høring

Det er lagt opp til at personalstrategien skal sendes på en bred høring i kriminalomsorgen.

dynamiske, menneskelige kontrollen. Denne delen er ressurskrevende, sett i forhold til den elektroniske kontrollen, men helt avgjørende for kvaliteten i straffegjennomføringen.

Teknikken vil aldri kunne erstatte de ansatte i kriminalomsorgen.

Tilstedeværelse av positive elementer som sysselsetting, nettverk og tett, faglig oppfølging fra kriminalomsorgen er sentralt i straffens innhold. Det legges opp til noe mer obligatoriske aktiviteter, og et strammere tidsskjema når det gjelder innetid enn hva man har på § 16 i dag.

Elektronisk kontroll vil være et viktig bidrag for at vi skal unngå å komme i en situasjon med stadig økende soningskø. Dette er en fleksibel løsning, både geografisk, kvantitativ og kvalitativ, og kapasiteten vil kunne tilpasses de behovene som til enhver tid er til stede. På denne måten kan soningsformen hindre enkelte flaskehalsar og redusere risikoen for nye kødannelse. I 2009 er målsettingen at ordningen skal tilsvare en kapasitet på ca. 130 fengselsplasser.

Først og fremst er ordningen ment som et tiltak for å øke kvaliteten i soningen, og som vil bidra til å redusere risikoen for tilbakefall til ny kriminalitet. I nylig utgitte rapporter fra BRÅ, det brottsforebyggende rådet i Sverige, har hjemmesoning med såkalt fotboja som en utslusing etter en lenger dom blitt evaluert. 260 personer som har hatt elektronisk kontroll og en tilsvarende stor kontrollgruppe som har gjennomført hele straffen i fengsel, har blitt fulgt opp gjennom 3 år etter prøveløslatelsen. Alle har vært idømt en fengselstraff på 2 år eller mer. Forskjellene gruppene i mellom var betydelige: tre av fire med elektronisk kontroll hadde ikke hatt tilbakefall etter tre år, mens de som gjennomførte hele straffen i fengsel hadde en tilbakefallsandel på 38 prosent. I tillegg viste undersøkelsene at soning med fotboja bedret den generelle, sosiale situasjonen til domfelte, særlig når det gjaldt sysselsetting og bolig.

Parallelt med innføring av elektronisk kontroll vil regjeringen satse på fortsatt bruk av hjemmesoning uten fotlenke. Det er et politisk uttalt ønske om økt bruk av § 16, og man har allerede vedtatt justeringer i lovteksten for å gjøre ordningen mer anvendelig. Hjemmesoning både med og uten elektronisk kontroll, vil med dette bli et satsingsområde i kriminalomsorgen, for å bidra til å øke kvaliteten i soningen og redusere risikoen for ny kriminalitet. Dette er satsing på straff som virker. ○

Satsing på tiltak for rusmiddelmissbrukere

Rusavhengighet hos innsatte og domfelte er blant kriminalomsorgens aller største utfordringer. Justisdepartementet/Kriminalomsorgens sentrale forvaltning har de seneste årene satset mye på å styrke rustiltakene i kriminalomsorgen.

Av rådgiver Anne Dahl, KSF

Om lag 60 % av alle innsatte i norske fengsler har et rusmiddelproblem ved innsettelsen, og hovedmisbruket er opiatier eller sentralstimulerende midler. Svært mange rusmiddelavhengige har en kronisk sykdom og psykiske lidelser. Et flertall av "gjengangerne" er rusmiddelavhengige ved innsettelsen. Det er en sterk sammenheng mellom rusmiddelmissbruk, opphopning av levekårsproblemer og tilbakefall til kriminalitet (Levekår blant innsatte, Friestad & Skog Hansen 2004).

Kriminalomsorgens helhetlige russtrategi

Ved årsskiftet kommer kriminalomsorgens helhetlige strategi for å motvirke rusmiddelmissbruk. En arbeidsgruppe laget et utkast til russtrategi, som fikk bred tilslutning blant høringsinstansene. Russtrategien legger opp til at rehabiliteringstiltakene i kriminalomsorgen skal økes betydelig. Det er behov for bedre kartlegging, planarbeid og kompetanse om rusmiddelmissbruk. Det legges opp til flere rusmestringsenheter, rusprogrammer, rusteam og ruskoordinatorer i fengslene. Forvaltningssamarbeidet med § 12 skal økes.

På kontrollfeltet er det behov for flere hurtigtester som kan gi raske svar og brukes mer aktivt i oppfølgingsamtaler. Planen er at nye reaksjoner på rusmisbruk skal innføres etter modell av prosjektene "Alternative rusreaksjoner" 2006. Dette innebærer å reagere mer individuelt og bevisstgjøre, ansvarliggjøre og forplikte domfelte i større grad overfor rusmisbruk og rehabilitering. Russamtaler skal benyttes som reaksjon for å bevisstgjøre og ansvarliggjøre om rusatferden.

Rusmestringsenheter

Det er i 2007 etablert rusmestringsenheter i 3 fengsler. Ravneberget, Bodø og Stavanger fengsel har fått ekstra fengselsfaglige stillinger, og behandlingsstillinger fra Helse- og omsorgsdepartementet til spesialisthelsetjenesten. Rusmestringsenheter er en modell hvor den lokale spesialisthelsetjenesten tilbyr behandling til rusmisbrukere inne i fengslene. Samtidig skal det spesialiserte innholdet som MI, rusprogrammer, planarbeid og miljøarbeid styrkes i rusmestringsenhetene.

Styrke samarbeidet med andre etater

JD/KSF har i flere år arbeidet aktivt for å styrke samarbeidet med andre etater overfor rusmisbrukere. Formålet med et godt forvaltningssamarbeid er at rusmiddelavhengige innsatte og domfelte skal ha tilbud om bolig, arbeid, opplæring, behandling og oppfølging etter endt straffegjennomføring. Det er særlig viktig å

planlegge løslatelsen for gruppen rusmisbrukere. Planleggingen må begynne så tidlig som mulig under fengselsoppholdet og er et viktig ledd i regjeringens tilbakeføringsgaranti. Innsatte og domfelte rusmisbrukere er også en målgruppe i regjeringens opptrappingsplan på rusfeltet.

Regionalt og lokalt samarbeid

I de samarbeidsavtaler og samarbeidsrundskriv som er utarbeidet mellom kriminalomsorgen og samarbeidende etater, er det beskrevet hvilke områder de ulike etatene har ansvaret for i den kritiske løslatelsesfasen. Regionalt og lokalt nivå må etablere gode rutiner for samarbeidet i løslatelsesprosessen og jobbe aktivt for å etablere felles planer og avtaler med de andre etatene regionalt og lokalt.

De avtaler og fellesrundskriv som skal følges opp:

- Rundskriv(G8/ 2006) Samarbeid mellom kommunehelsetjenesten, spesialisthelsetjenesten, kommunenes sosialtjeneste og kriminalomsorgen overfor innsatte og domfelte rusmiddelavhengige.
- Samarbeidsavtalen mellom regjeringen og KS om boligsosialt arbeid
- Samarbeidsavtalen mellom kriminalomsorgen og Arbeids- og velferdsetaten.

Alle samarbeidsrundskriv og -avtaler mellom kriminalomsorgen og andre etater er tilgjengelige på våre nettsider "kriminalomsorgen.no". Det finnes også en egen side om rusarbeid i kriminalomsorgen på disse nettsidene.

Sentralt samarbeid

Justisdepartementet samarbeider med Helse- og omsorgsdepartementet om å forbedre helsetjenester og sosiale tjenester til innsatte og domfelte. Rusmiddelmissbrukere er en viktig målgruppe i dette arbeidet. Vi har faste møter med Helse- og omsorgsdepartementet og Sosial- og helsedirektoratet. JD er særlig opptatt av at spesialisthelsetjenestetilbudet til innsatte med psykiske lidelser skal styrkes og at tilbudet må gis inne i fengslene. Vi ønsker også å få til en bedre ordning for sosiale tjenester til innsatte. Det er et problem at det er oppholdskommunen før innsettelse som er ansvarlig. Store geografiske avstander mellom fengsel og hjemkommune gjør ofte samarbeidet med sosialtjenesten vanskelig. Det er behov for koordinatorer i fengslene som arbeider etter sosialtjenesteloven og samarbeider med innsattes hjemkommune. Samarbeidsrundskrivet om rusmiddelavhengige (G8/2006) er et viktig redskap for å styrke samarbeidet med både sosialtjenesten

og helsetjenesten lokalt, regionalt og sentralt.

§ 12

En viktig målgruppe for § 12 straffegjennomføring er rusmiddelmissbrukere. Det er en sentral målsetting å øke antall § 12 døgn og antall domfelte som gjennomfører etter § 12 i straffegjennomføringsloven. Det er viktig å sikre bedre informasjon om § 12 til domfelte og tilsatte, for å kunne øke antall søknader om § 12 lokalt. Dette gjelder både søknader til utredningsenhetene om behandlingsplasser i helseforetakene og initiativ til forpliktende samarbeid med kommunenes sosialtjeneste og private institusjoner.

Program mot ruspåvirket kjøring

Promilleprogrammet i friomsorgen skal fra årsskiftet utvides og erstattes med Program mot ruspåvirket kjøring. Målgruppen for programmet er ikke lenger bare promillekjøring i alkoholpåvirket tilstand, men også andre rusmidler som eksempelvis legemidler, narkotiske stoffer etc. En arbeidsgruppe har laget utkast til forskrift for det nye programmet som nå er på høring i regioner, enheter og hos samarbeidspartnere. KRUS har fått i oppgave å revidere/utvikle innholdet i det nye programmet.

Narkotikaprogram med domstolskontroll

Prøveprosjektene i Oslo og Bergen er en utprøving av en alternativ straffereaksjon for rusmiddelavhengige som er dømt for narkotikarelatert kriminalitet. Narkotikaprogrammet følges opp av et team med representanter for ulike etater. Prøveprosjektene sessevalueres av KRUS og effektevalueres av SIRUS. ○

LESERBREV

Region nord skal produsere 5.300 døgn avsonet i institusjon i henhold til Straffegjennomføringsloven § 12. Etter innføring av Rusreformen 2004 vil dette målkrevet være vanskelig å innfri.

Følgende system er innført i henhold til Rusreformen: Innsatte søker/henvises av behandlende lege. I forkant skal det, jfr. Pasientrettighetsloven, være gjort en grundig utredning/kartlegging inkludert individuelt plan. Deretter sendes søknaden til vurderingsenheten for avgjørelse. Her blir den innsatte vurdert i forhold til pasientrettigheter, herunder

Rusmestring i Bodø fengsel

Bodø fengsel er meget fornøyd med å få utfordringen med å etablere egen rusmestringsenhet. Etter en spennende prosess sammen med faglig engasjerte fagforeninger og ansatte valgte vi å foreta en endring av hele organiseringen av avdelingstjenesten. Hovedhusets avdelinger er nå blitt til to seksjoner; en basisseksjon og en rusmestringsseksjon. Ledere for begge seksjonene er tilsatt, og vi er godt på vei med planlegging og forberedelser av struktur og faglig innhold i begge seksjonene.

Rusmestringsseksjonen vil bestå av to avdelinger med noe forskjellig innhold; en motivasjonsavdeling for ti innsatte, og selve rusmestringenheten som i første omgang vil gi et tilbud til ni innsatte.

Betjenter og førstebetjenter er fordelt mellom de to seksjonene, og den nærmeste tida vil vi prioritere opplæring og "innkjøring" av det personalet som skal ha sin hovedtilknytning i rusmestringsseksjonen. Så langt har vi kjørt nesten alle ansatte i hele fengslet igjennom 2 dager med basisopplæring innen rus/psykiatri. Dette ble kombinert med sosiale aktiviteter, og markerte oppstarten av de nye seksjonene. Den faglige delen ble gjennomført med bistand fra psykiater Lars Linderoth, og var svært lærerik og nyttig for alle kategorier ansatte.

Psykologstilling og to fagstillinger er utlyst, og i fagstillingene tar vi sikte på tilsetting i løpet av november. Det er inspirerende å se at vi har fått svært mange godt kvalifiserte søkere, og de som tilsettes vil i stor grad få være med å utforme innholdet sammen med oss som er her allerede.

Det vil nok ta noe tid før alt og alle er på plass, så vi tar sikte på en forsiktig oppstart rundt nyttår uten at alle brikker er lagt, og så får vi rikelig anledning til å utvikle oss suksessivt. Slike nyskapende tiltak representerer en utfordring også for oss, og vi er forberedt på å stå i en prosess der vi utvikler oss kontinuerlig på grunnlag av de erfaringer vi gjør underveis. Vi suger også til oss erfaringer fra andre fengsel, og takker Stifinneren som tok i mot oss på et meget nyttig besøk, og som har signalisert velvilje til å støtte oss i den videre prosess. Vi trenger jo ikke finne opp alt kruttet selv...

Inspetør/seksjonsleder Marte Helness og fengselsbetjent Roy White i den nye kontorfløyen for rusmestringsseksjonen.

Nye kontorer er nettopp tatt i bruk. Det er utrolig hvor fine gamle celler kan bli når de blir pusset opp i lyse farger. Takk til vedlikeholdsansvarlig, Johnny, IKT ansvarlig Arve og innsatte som har all grunn til å være stolte av jobben de har gjort!

Vi gleder oss, og er forberedt på å gå inn i en krevende men givende prosess, avslutter Bodø fengsel sin orientering. **o**

Rusreformen og straffegjennomføringsloven § 12

om pasienten skal prioriteres for behandling. Saken sendes deretter koordineringsenheten. Her bestemmes hvilke type institusjon, behandlingstid, behandlingstilbud, etc. Saken sendes deretter behandlingstilbudet. Denne gjør en selvstendig vurdering av om pasienten kan gis et behandlingstilbud ut fra tilsendt dokumentasjon og om eventuelt frist for behandlingsstart kan overholdes.

Fordi en henvisning ofte blir sendt frem og tilbake mellom disse fire nivåene for nærmere utredning m.v., er det ikke uvanlig med en saksbehandlingstid fra 2,5 måneder til 1 år. Selv om den innsatte oppnår pasientrettigheter, vil han/hun settes på venteliste for behandling. Helse Nords behandlingstilbud har i 2007 en venteliste for behandling på opptil 1 år for prioriterte pasienter.

Konsekvenser for overføring i henhold til Straffegjennomføringsloven § 12
Innsatte som kan gis tilbud om behandling i institusjon under straffegjennomføring i fengsel, må minst ha en dom pålydende 2 – 3 år. Dette fordi utredning i forhold til pasientrettigheter og konkret tilbud kan ta 2 år. Det betyr at den "typiske rusmisbrukeren" som får en dom pålydende 60 dager til 1,5 år for hæververk, tyveri, innbrudd, etc., ikke rekker å bli utredet for behandling under straffegjennomføring. De vil eventuelt få et tilbud lenge etter løslatelse og vil dermed ikke bli registrert i vårt system.

Tromsø fengsel vil ikke klare sin del av krav om antall soningsdøgn i institusjon i 2007. Dette i all hovedsak grunnet lang saksbehandlingstid, krav om pasientrettigheter, venteliste og korte dommer for målgruppen. Jeg tror flere

fengsler har denne utfordringen. Våre registrerte institusjonsdøgn skyldes i all hovedsak at innsatte befant seg i institusjon da han/hun ble innkalt til soning, og fikk innvilget fortsatt institusjonsopphold jfr. Straffegjennomføringsloven § 12 for resten av behandlingsperioden og/eller straffen.

Intensjonen til vår etatsledelse, politisk ledelse og Straffegjennomføringslov er ikke forenlig med Helse og omsorgsdepartementets innføring av Rusreformen. Mine erfaringer er verifisert av kommunens sosialkonsulent ved fengselet samt Færingen Terapeutiske Samfunn.

Liv-Rigmor Eidissen
fengselsleder

Rusmestringsenhet ved Stavanger fengsel

Prosessen rundt opprettelsen av rusmestringsenhet i Stavanger fengsel startet med studietur til København. Vi møtte da de andre enhetene, samt representantene fra helseforetaket. Etter turen ble det etablert to arbeidsgrupper. En intern arbeidsgruppe i Stavanger fengsel som bestod av avdelingsleder, sosialkonsulent, psykiatrisk sykepleier, fengselshelsetjenesten, rådgiver ved Region sørvest, NFF og KY. Arbeidsgruppen ble ledet av assisterende fengselsleder Tanja Rosså Ødegård.

Arbeidsgruppen mottok mandat med rammebetingelser fra fengselsleder 31.05.07. Arbeidsgruppen skulle se på organisasjonen, plasseringen i Stavanger fengsel, bemanning, rekruttering, inntakskriterier, eventuelle ombyggningsbehov, innhold osv. Arbeidsgruppen har gjennomført 4 samlinger.

Parallelt jobbet arbeidsgruppe nr to. Denne gruppen besto av en representant fra helse Stavanger, Lederen på PUT Sandnes, Region sørvest og assisterende fengselsleder Tanja Rosså Ødegård ved Stavanger fengsel. Denne arbeidsgruppen har gjennomført 5 samlinger. Sentrale problemstillinger er organiseringen og samkjøringen av helseforetaket og kriminalomsorgen. Dette har vært en nyttig og viktig prosess. Stavanger fengsel er meget godt fornøyd med samarbeidet med helseforetaket.

Sentrale problemstillinger for fengslets arbeidsgruppe:

Det skal være en avdeling/gruppe innsatte som har behov for behandling i forhold til rusmisbruk.

Det er helse Stavanger ved PUT Sandnes som har ansvar for utredningsarbeidet. For å utløse rettigheter må en være rettighetspasient. Kandidatene må videre være motivert til å starte opp og gjennomføre en behandling under fengslingsperioden.

Gruppens størrelse

I henhold til mandatet bør ikke gruppen være større enn 10 til 15 personer. Stavanger fengsel har en vesentlig utfordring med avdelingsstørrelsen. For å komme med på det antallet som er ideelt, må kapasiteten på avdelingen reduseres. Det er ikke tatt stilling til om målkravet om 94 % belegg kan endres.

Det kan være både kvinner og menn?

Stavanger fengsel har bygningsmessige utfordringer. Hovedstammen rundt avdelingens drift vil være miljøarbeid. Vi ser det som praktisk umulig å organisere to avdelinger på den måten. Nyere forskning viser at blanding av kjønn kan ha en uheldig effekt på behandlingen. Dette da en pga relasjoner mellom kjønnene, kan miste fokusert på den individuelle behandlingen. KONKLUSJON: Tilbudet vil bli rettet mot mannlige innsatte.

Det skal være faglige og helsefaglige medarbeidere på avdelingen

Gruppen har sett på sammensetningen av teamet på avdelingen. Vi har også sett på dagens turnus. Gruppen har kommet fram til at vi ser behovet for:

- En avdelingsleder
- En behandlingsansvarlig psykolog eller klinisk sosionom
- En 50 % stilling som sosialkonsulent
- En 50 % stilling som psykiatrisk sykepleier
- En 100 % stilling som miljøarbeider
- Ni fengselsbetjenter i turnus

Hvordan rekruttere innsatte?

Vi ser at vi kan få et rekrutteringsproblem internt i Stavanger fengsel. PUT Sandnes har klienter som er på vei inn for å avsonne dom, de har klienter på Åna fengsel. Avdelingsleder for rusmestringsenheten må sammen med sitt team etablere en inntaksgruppe, der kriteriene blir vurdert ut fra et fengsels- og helsefaglig perspektiv. Men motivasjonsarbeidet og kartleggingen må starte opp på de andre avdelingene.

Alle ansatte i Stavanger fengsel må i denne forbindelse få nye kartleggingsverktøy og informasjon, opplæring om hvordan avdelingen tenkes drevet i forbindelse med oppstart.

Avdelingen må kunne ha mulighet for å ta imot klienter fra andre fengsler. Avdeling Nord, kan hvis behov, fungere som en motivasjonsavdeling før overføringen til rusmestringsenheten. Hvis de ikke under oppholdet på Nord klarer å vise motivasjon, kan de miste muligheten for å overføres til rusmestringsavdelingen. Avdelingen må kunne gi et tilbud til både doms- og varetektsinnsatte.

Innhold

Vi ser at bo- og mestringstrening vil være viktig for denne gruppen. Vi ønsker at de innsatte og ansatte skal innta alle måltidene sammen. Avdelingen bygges opp på prinsippet om miljøarbeid. Vi ønsker en psykolog som har hovedansvaret for behandlingen.

Behandlingen består av gruppesamtaler, individuelle samtaler, programmer og undervisning. Noe av ferdighetstreningen og miljøarbeidet for de innsatte, består i å delta i alle måltider og fellesarrangementer. Alle ansatte skal veiledes. Det ble i prosessen etablert kontakt med kompetansesenteret i Bergen. De har tilbudt sine tjenester og vi vil utveksle og trekke erfaringer fra deres arbeid på dette feltet.

Det å etablere en rusmestringsenhet i en anstalt som Stavanger fengsel medfører endringer for tjenestemennene og organisasjonen som helhet. Prosessen rundt etableringen har derfor vært forsøkt å være så

demokratisk som mulig, der det har vært åpnet opp for innspill under hele prosessen. Det har vært sendt ut informasjon, etablert arbeidsgruppe, samt gjennomført informasjonsmøte med samtlige ansatte i Stavanger fengsel. Vi har videre etablert informasjonsdager om "rus" via kompetansesenteret i Bergen. Alle tjenestemennene vil få den samme grunnleggende innføringen i miljøarbeid, endringsarbeid og Hvem er rusmisbrukeren i løpet av 2007.

Oppstart er satt til januar 2008.

Tanja Rosså Ødegård, assisterende fengselsleder

Avdelingsleders tanker

Det vil være 14 innsatte som skal bo på avdelingen. Disse vil ha hjelp til behandling av sine rusproblemer og være motiverte til å gjøre noe med sin rus. Dagene vil være strukturert med daglige rutiner, møter, aktiviteter og andre gjøremål som bidrar til at innsatte skal få utvikle mestring slik at de kan få alternativer til uhensiktsmessig handlings- og reaksjonsmønstre. (Miljøarbeid i fengsel).

For de ansatte som skal jobbe ved rusmestringsenheten kreves det at man liker å jobbe tett opp mot innsatte og drive miljøarbeid. Vi skal alle sammen kurses i M12 og få RIF kurs når den nye modellen er klar.

For at en slik avdeling skal kunne fungere er det viktig med tett samarbeid med alle parter. Vi har lagt opp til en fast møtedag i uken, for at alle sammen skal få helheten, ikke minst for de som går i turnus. Vi ønsker og at vi skal "frigjøre" noen timer i turnus som kan brukes på aktiviteter med innsatte, møter osv. Pr dags dato vil turnusendring få konsekvenser for hele huset, så vi håper å gjøre noe med den på sikt.

De som jobber i rusmestringsenheten vil gå inn i sikkerheten på huset, så i gitte stunder kan vi være nødt til å avlyse planlagte gjøremål, pga hendelser på huset. Dette er noe vi må ta høyde for i vårt arbeid. De ansatte skal gå nattevakter, samt ha andre tjenester på huset, såkalt diverse-vakter. Dette fordi det er Stavanger fengsel som har en rusmestringsenhet, ikke bare avdelingen. Vi er avhengige av hverandre og faktisk så starter arbeidet med en innsatte allerede i mottakelsen og varetektsavdelingen. Så et godt samarbeid med alle i Stavanger fengsel er noe av den viktigste jobben vi skal gjøre ved fengselet.

Anne Bollestad ◊

Pilot på program mot rusmisbruk – NSAP

Av rådgiver Kristin Opaas Haugli, Forsknings- og utviklingsenheten, KRUS

NSAP (National Substance Abuse Programs) er et nytt rusprogram som prøves ut i kriminalomsorgen. I 2005 rettet KRUS en forespørsel til Correctional Service Canada (CSC) om å få rusprogrammet NSAP til gjennomsyn for å vurdere om dette kunne være noe for den norske kriminalomsorgen. Kriminalomsorgen har siden slutten av 90-tallet hatt samarbeid med canadierne på flere områder, blant annet opplæring og implementering av rusprogrammene RIF og Mitt valg.

Ved opprettelsen av rådgivningspanelet for akkreditering av programmer i kriminalomsorgen, ble det bestemt at panelet også skulle forhåndsvurdere aktuelle programmer. NSAP ble panelets første sak. Etter at ekspertene hadde uttalt seg, besluttet KSF å gi KRUS i oppdrag å igangsette en pilot for å prøve ut, samt evaluere, NSAP høy og NSAP moderat intensitet. Seks enheter, to friomsorgskontorer og fire fengsler som tidligere har drevet rusprogrammene RIF og Mitt valg, ble invitert til å delta i NSAP pilot. Fem enheter takket ja, Oslo friomsorgskontor, Østfold friomsorgskontor, Bergen fengsel, Ila fengsel forvarings- og sikringsanstalt og Ringerike fengsel.

Programmet er oversatt og fire seniorinstruktører har fått opplæring i Canada. Den første grunnopplæringen i programmet ble holdt på KRUS i august/september 2007, og enhetene er nå enten i gang med programmet eller i gang med å rekruttere

deltakere til programoppstart på nyåret. John Eno fra CSC vil bli invitert til å holde oppfølgingskurs med enhetene i mai 2008.

Interessen for det nye programmet har vært stor, spesielt fra rusmestringsenhetene. Disse vil bli invitert til å delta i piloten i 2008.

Programmet NSAP er utviklet i den canadiske kriminalomsorgen. Undersøkelser i Pacificregionen i Canada viser at 82 % av de domfelte har betydelige rusproblemer og at nesten 80 % av all kriminalitet på en eller annen måte er forbundet med kriminalitet. Undersøkelser her hjemme viser ca. 60 % tilbakefall uansett type straff, og antallet domfelte med rusproblemer ligger omtrent på samme nivå.

Programfilosofi

National Substance Abuse Program (NSAP) er basert på bred forskning og har oppnådd internasjonal akkreditering. Programmet fokuserer på at rusatferd er en lært respons på ulike problemer i livet. Målet er derfor å hjelpe programdeltakerne med å lære, og trene på nye funksjonelle mestringsstrategier. Programmet er et ferdighetsbasert kognitivt atferdsprogram som leder deltakerne gjennom utforskning av ulike livsområder. I løpet av programmet lager deltakerne sine personlige, konkrete, detaljerte og realistiske planer for å mestre høyrisikosituasjoner på ulike områder. I tillegg fokuseres det på hvordan de kan forebygge, eventuelt håndtere sprekker og tilbakefall dersom det skulle oppstå.

Programmet NSAP

Ulike personer trenger ulike tiltak. Derfor blir individuelle behov nøye kartlagt slik at programintensiteten kan tilpasses den enkeltes behov. Med tanke på dette har programskaperne utviklet flere intensitetsnivå av samme program:

- NSAP- Høy intensitet (89 samlinger - 5 måneder)
- NSAP-Moderat (26 samlinger – 6 uker)
- NSAP-Lav (10 samlinger – 2 uker)

Den siste varianten, NSAP Lav, omfattes foreløpig ikke av pilotprosjektet. Programmet drives som gruppeprogram med 6-8 deltakere.

Forskning viser at det oppnås størst suksess i endring av rusatferd når det knyttes oppfølging til programmene. Det er utviklet vedlikeholdsprogram til NSAP som kan gjennomføres etter ordinært program avhengig av hva deltakeren har behov for. Skulle straffegjennomføringstiden utelukke mulighet for oppfølging i kriminalomsorgen, er det viktig at deltakerne søker oppfølging andre steder, for eksempel AA, NA, sosialmedisinsk poliklinikk eller lignende slik at de kan fortsette å trene på, og vedlikeholde, de nye ferdighetene og mestringsstrategiene i tillegg til å kunne snakke med noen om de utfordringene de møter.

Programintensitet og behovsnivå må stå i forhold til hverandre. Derfor blir aktuelle deltakere bedt om å svare på/fylle ut noen spørreskjemaer. I tillegg blir de intervjuet av to programinstruktører. Behovsnivået blir deretter bestemt. Kartleggingen må bl.a. vise en forbindelse mellom rus og kriminalitet.

Programmets tema og innhold

Følgende tema er felles for alle varianter av NSAP:

- Identifisere høyrisikosituasjoner for rus og kriminalitet
- Gjenkjenne mønstre og årsaker til rusbruk og lovbrudd.
- Gjenkjenne utviklingen av indre og ytre risikofaktorer som øker sannsynligheten for lovbrudd og bruk av rusmidler.
- Gjenkjenne og ta tak i problemer på et tidlig tidspunkt og håndtere dem på en konstruktiv måte.
- Identifisere, stille spørsmål ved og erstatte destruktive tanker, antagelser og følelser.
- Utvikle mellommenneskelige ferdigheter.
- Lage planer for å hindre tilbakefall til rusbruk og kriminalitet.
- Lage balanserte, konkrete og realistiske livsområdeplaner .
- Øke og/eller vedlikeholde entusiasmen og engasjementet for endring. ➔

Fra venstre: Kristin Opaas Haugli, KRUS, Ann-Hege Brustad, Region vest, Roar Thronæs, Ila fengsel forvarings- og sikringsanstalt, Thor Arne Bell, Ringerike fengsel, John Eno, Correctional Service Canada og Jordan Lieberman, Correctional Service Canada.

➔ Hvert NSAP-program er delt inn i fire faser:

1. Bestemme hva jeg ønsker å endre
2. Forbedre oddsene
3. Lære om endringsverktøy
4. Bruke ferdighetene og legge planer for framtid:

Innen disse fasene jobbes det blant annet med:

- Å identifisere egne høyrisikosituasjoner
- Selvregistrering
- Problemløsning
- Tenkeferdigheter
- Mestringsferdigheter
- Sosiale ferdigheter
- Mål for ulike livsområder
- Plan for å hindre tilbakefall, eventuelt hvordan håndtere tilbakefall.

Hver deltaker får et minimum av individuelle samtaler med programinstruktørene underveis i programmet. Det hele avsluttes med en såkalt sluttamtale mellom deltakeren, programinstruktørene og kontaktbetjent/saksbehandler. Hvordan det videre endringsarbeidet skal følges opp, vil være sentrale tema i denne samtalen.

Deltakeren mottar kursbevis for fullført program.

Programmeffekt

Som tidligere nevnt, er det velkjent at bruk av rusmidler er et stort problem for svært mange domfelte. Tidligere forskning i Canada viser at en gruppe domfelte som deltok i rusprogram hadde 30 % reduksjon i nye lovbrudd ett år etter løslatelse sammenlignet med domfelte som ikke hadde deltatt i program. Samme studie (Zamble & Quinsey 1997) viste at deltakere som ikke fullførte påbegynt program (drop-outs) hadde dårligst resultat av alle.

Ny forskning i Canada på NSAP høy intensitet, viser 69 % reduksjon i disiplinærtiltak under fengselsopphold, 19 % reduksjon i brudd på prøveløslatelsesvilkår som kan føre til gjeninnsettelse og 50 % reduksjon i nye domfellelser.

Programmet trenger nytt navn

Betegnelsen NSAP gir ingen mening på norsk. Så langt har det ikke vært prioritert å gi programmet et norsk navn. I løpet av pilotperioden vil alle programdeltakere og instruktører bli oppfordret til å komme med forslag til et passende navn på norsk. ○

Rusmestringsenheten i

Planlagt oppstart for rusmestringsenheten er januar 08. Den vil hovedsakelig være for innsatte fra Ravneberget med erkjent rusproblem. Ravneberget kvinnefengsel er et fengsel med lavt sikkerhetsnivå. Av fengselets 31 plasser gjøres syv om til rusmestringsenhet. Den får egen boenhet, og et lite hus til program/samtaler kombinert med kontor.

Det er ansatt tre betjenter ved enheten og to fra helsesiden, sosialmedisinsk poliklinikk. De tre betjentene forteller at de opplever samarbeidet mellom fengsel og helse som nytt og spennende. - Målgruppen for enheten vil være innsatte med rusproblem, til dels tungt rusproblem, ofte med dårlig selvbylde. Vi må ha tiltro til dem og tro på at vi kan bidra noe til at de kan løse sitt rusmiddelproblem. Innholdet ved enheten vil blant annet være VINN-programmet, samarbeidsgrupper og miljøarbeid. Bidrag fra felt som psykiatrien og helsesiden er helt avgjørende. Viktige temaer for oss nå i forberedelsesfasen er rettighetspasienter og kartlegging. Vi planlegger arbeidsgrupper og styringsgrupper.

Rusmestringsenheten, begge foto: Ravneberget fengsel

Når er du fri til å leve ditt liv?

Tekst: Grethe R. Fodstad

Fra blåst og regn ute i et strøk i Oslo som er preget av rus, prostitusjon, kafeer og gallerier er det lunt og skjermet inne i Oslos eldste bindingsverkhus, i Rådhusgaten 19. Her holder Vardeteateret til. Det er et arbeidstreningsprosjekt for innsatte og løslatte som skal tilbake til samfunnet etter flere år bak murene. Målet er å mestre egen hverdag uten å falle tilbake til kriminalitet eller rus. Dette tvisynet som er teaterets merke, gjenfinnes hos mange løslatte fra fengslene. De er fri, men enkelte kan oppleve at det er nå soningen begynner. Arbeidsformen er dialogteter

Deltakerne ved Vardeteateret er som studenter som under studietiden utvikler manus til en forestilling, spiller den for publikum og etter forestillingen samtaler med publikum med utgangspunkt i forestillingen. Forestillingen som er arbeidet frem i år, hadde premiere 7. november til stor jubel. Den ble spilt i egne lokaler før den reiser ut til andre spillesteder. Vardeteateret drives av Leif Sørensen og med Jo Skjønberg som kunstnerisk leder. Tidligere har de satt opp forestillinger etter samme konseptet med innsatte på Ila,

Ravneberget fengsel

Hvorfor søkte dere om å få arbeide ved rusmestringsenheten?

- Vi er fengselsbetjenter med interesse for endringsarbeid/motivasjon/rus. Vi mener det vil være lærerikt, spennende og utfordrende å arbeide der. Nå ser vi frem til samarbeidet, viktig kartleggings- og -utredningsarbeid, å utvikle individuelle soningsplaner, etablere ansvarsgrupper og drive program.

Fordi Ravneberget fengsel er en åpen anstalt med mulighet for utganger, har vi laget en skjermet enhet som samtidig har fellesskap med resten. Dermed skaper vi et klart skille i

fengselet samtidig som vi gir mulighet for fellesskap. Det særegne for Ravneberget blir dermed er at det blir en del fellesskap med resten av fengselet. Dette gir et mer forpliktende opplegg. Vi jobber nå med å skape forståelse for enheten, forteller de.

Heier forteller at han begynte på fengselsskolen 1993. Først kom han til Sarpsborg fengsel i 90 som ekstrabetjent. Han har erfaring fra programvirksomhet fra 99 og pilotprosjekt med Vinn i Fredrikstad fengsel. Da Fredrikstad sluttet som kvinnefengsel fulgte han med over til det nyopprettede

Ravneberget fengsel for kvinner. – Jeg ble tatt ut av turnus for å drive programvirksomhet. Det var sinnemestring, trafikk og rusprogram. På grunn av erfaringen med motivasjons- og endringsarbeid søkte jeg meg til rusmestringsenheten som gir meg mye større mulighet for oppfølging av den enkelte. Å være i en gruppe er veldig positiv opplevelse. Program gir helt klart innsatte utbytte. Den enkeltes motivasjon i forkant varierer. Innsatte må gi mye av seg selv og fullføre selv om det kan være tøft.

Sølvi Ellingsen forteller at hennes bakgrunn for å søke seg til rusmestringsenheten er grunnopplæring i VINN, trafikk og vinn foruten sinnemestring.

De fremhever at vil være komplisert arbeid ved rusmestringsenheten og spesielt utfordrende å arbeide med dette overfor innsatte med korte dommer som de oftest har ved Ravneberget fengsel. ○

Fra venstre, leder av rusmestringsenheten Bjørn M. Sørensen, Sølvi F. Ellingsen og Per-Arne Heier

Vardeteateret viser: Fri – til å sone?

før de satset på å bli et tilbud rundt løslatelses- og fasen etterpå. Jeg har sett dem med gjesteforestilling i Oslo fengsel. Ved åpningen av den nye åpne avdelingen på Bredtveit sto de for det kunstneriske innslaget. Vardeteateret får blant annet økonomisk støtte fra Justisdepartementet, Kulturdepartementet, Sosial- og Helsedirektoratet, Norsk Kulturråd, Scheiblers legat og Fylkesmannen i Hordaland.

Ved forestillingen dagen etter premieren var det en fornøyd og opplagt gjeng som spilte. Nå har de fått bekreftet at de har lykket. Men veien frem er lang og kronglete for studentene ved Vardeteateret. Noen har fulgt hele prosessen, mens andre har kommet og gått underveis. Slik må stykket justeres og utvikles. En av de som spilte hadde nettopp kommet til, han virker forundret over å være her og spille betjent i uniform. En forsvant ut like før premieren, hans rolle ble ivaretatt av en nyansatt i gruppen som driver dette teateret. Det er Lars som tidligere var fritidsleder på Bredtveit. Enkelte av skuespillerne har

jeg møtt flere ganger tidligere i andre oppsetninger på Bredtveit og det er en stor glede å følge deres positive utvikling.

Opplevelsen for publikum er sterk midt i et sammensatt og pulserende strøk i byen. Både forestillingen og stedet gjør det lett å erkjenne hvor krevende det er å bli fri og forstå hvor mange vansker som må takles. Den enkeltes glede og stolthet over å få bruke sine evner og vise hva de kan, for venner, familie, tidligere medinnsatte på fremstilling og annet publikum, rører ved noe hos tilskerne. Spesielt den nå frie mannen som var stolt og glad over å ha sin unge flotte datter med venner der, gjorde inntrykk. Og det var fint teater vi fikk se. Noen av studentene ville fortsette med teater, mens andre er blitt bedre kjent med seg selv og vet at de kan nå mål som synes fjerne. ○

I Kristiansund er friomsorgen plassert oppå politiet og ved retten

Tekst og foto: Grethe Rødskog Fodstad

I det man kan kalle Kristiansunds justisbygg holder Nordmøre og Romsdal politidistrikt foruten Kristiansund og Frei politistasjon til. De to kommunene blir fra årsskiftet slått sammen og dermed er Frei ute av navnet. I etasjen over ligger Nordmøre Tingrett med friomsorgskontoret rundt hjørnet. For de som ikke dømmes, går turen til konfliktrådet i underetasjen. Den bredere lokale forankring er sikret ved at en distriktstasjon under Sjøfartsdirektoratet også er på plass i bygget. - Vi har et tett og nært samarbeid med politi og påtalemyndighet. De er sosialisert inn i en positiv holdning til friomsorgen, smiler leder Anne Margrethe Waaler ved friomsorgens underkontor i Kristiansund. - Det er fint å kunne diskutere, løse uklarheter og finne praktisk løsninger for den enkelte. Det mer formelle arbeidet foregår ved at dommene sendes per post til Kriminalomsorgen region vest som holder til i Bergen. Derfra sendes de så til friomsorgens fylkeshovedkontor i Molde som fordeler sakene og eventuelt sender dem til ett av underkontorene i fylket. Vi får av og til unge klienter på døra som

akkurat har fått en samfunnsstraffdom og lurert på når de kan begynne, de er redd for å gjøre noe galt nå. Da må vi be dem om å vente. Når vi har fått rettskraftig dom, blir de innkalt via politiets bookingsystem til en dag ca en måned frem i tid. Så får den domfelte et brev med innkalling hit til kontoret til denne dagen. Dette tilsvarer systemet for å kalle inn til ubetinget fengselsstraff. Vi ser frem til at friomsorgen om noe tid skal stå for innkallingen til straffegjennomføring selv.

Personundersøkelser må noen ganger utføres raskt. I gamle dager kunne politijuristen ringe oss: - Jeg skal ha en personundersøkelse, har dere tid? Så kom anmodningen og brev med innkalling til siktede kunne skrives med en gang og sendes ut. Nå skal brevene gå via arkivsystemet doculive og flere personer og steder må involveres. Når noen finner ut at her burde det vært skrevet en personundersøkelse, så får man forsøke å få det til eller eventuelt møte i retten i stedet.

Da jeg begynte var det bare meg og en halv merkantil stilling her. Den største forandringen for vårt arbeid etter den nye straffe-

gjennomføringsloven, er at vi har fått en annen type klienter. Blant annet har vi mange som er dømt for trygdebedragerier. Tidligere var det lettere for domstolene å gripe tidlig inn med en mild reaksjon. Da var omtrent halvparten av klientene våre 17-18-år gamle gutter med betinget dom på tilsyn. Nå virker det som det går lenger tid før de får en reaksjon. Samfunnsstraff er en strengere og mer omfattende reaksjon enn en betinget dom med tilsyn selv om den skal fange opp mye av det samme. Nå er et viktig spørsmål: Hva gjør vi med de unge, hva skal vi dømme dem til? De betingede dommene kunne ha en tilsynstid på 1, 2 og opp til 3 år slik at vi kunne følge med og påvirke dem over tid, sier Anne Margrethe Waaler.

- Vi satser offensivt på annet innhold i straffen og tilpasser pakken med hensyn til andre tiltak som kan være kriminalitetsforebyggende. Vi er kreative og jobber mye med dette det tar mye tid, det er andre krav til innhold i samfunnsstraffen, understreker Mona Andersen der vi sitter benket rundt spisebordet, nyter lokal bakst og samtaler.

Liv Rosenlund forteller at hun nå har sluttet å være sekretær. - Nå har jeg mye ansvar i forbindelse med samfunnsstraff, for eksempel kontakt med oppdragsgivere hvor de domfelte skal jobbe, kontroll med oppmøte og føring av timelister. Vi skal utvide opplegget med økonomisk rådgiving for klientene. Vi har hatt en, og vi planlegger en ny samling for oppdragsgiverne til våren. Jeg har noen sekretær oppgaver fortsatt, men det er blitt en helt annen jobb, sier hun og erkjenner at hun nok savner arbeidet med regnskap, tall og budsjett som nå gjøres på hovedkontoret.

- Det har vært mye omstilling i fylket. I halvannet år, inntil ny friomsorgsleder kom, var vi tre helt selvstendige kontorer, og møtte med 3 personer på de regionale ledersamlingene, forteller Anne Margrethe Waaler som jeg ble kjent med da hun var friomsorgens representant i det partssammensatte utvalget som behandlet profilering innen den nye kriminalomsorgen etter ny lov og ny organisering – og blant annet kom frem til etatsmerket. Allerede da bestemte jeg meg for en dag å besøke Kristiansund-kontoret og høre mer om hvordan de arbeider.

Kristiansund ligger på tre øyer og er i dag en viktig by innen olje og fiske, kunst og kultur. Maktfordelingen mellom fylkets tre byer: Molde, Ålesund og Kristiansund varierer innen ulike samfunnsområder. Det var

Mona Andersen, Anne Margrethe Waaler og Liv Rosenlund, fraværende Ola Wullum

Relevant bok om straffegjennomføring og straffutmåling

Kristiansund som først fikk bystatus. Kong Christian VI skar gjennom innvendningene fra maktsentrene Trondheim og Bergen og ga byen frie rettigheter og bystatus i juni 1742. Den gang var ikke justissystemet utviklet, for eksempel ble to personer henrettet i 1751, den ene var meget tilbakestående. Noen år senere ble løsgjengere arrestert i samlet flokk og sendt til Trondheim fordi man ikke ville ha løse eksistenser som kunne skape problemer for fisket. Først i 1830 fikk byen eget helsevesen, men alt i 1822 fikk byen eget gravsted.

Jeg sitter på en fiskerestaurant og nyter bacalao og leser lokalhistorie mens jeg også fordøyer inntrykk fra tur rundt vanningsanlegget fra byens første år, via vartetårnet og senere ut til øyene og bydelene med Sundbåten som har vært i drift siden 1876. Jeg valgte ilandstigning på den minste øya, Innlandet, med besøk i Galleri Arnulf Øverland. Han var herfra og hans stol, skrivebord og mye mer er på plass i det tidligere fiskemottaket. Jeg kjøper et bilde av Ålesundskunstneren Marianne Heske. På kaia ligger Dødeladen Café, inneholder er Dance with a Strangers, Frode Alnes. Jeg opplever Kristiansund som en by preget av ulike miljøer og spennende dynamikk.

- Vi håper å få bli ett av pilotfylkene for soning med elektronisk kontroll, var noe av det siste de ansatte på friomsorgskontoret sa for tre dager siden, før jeg begynte på kurs som jeg valgte å ta i Kristiansund for å kombinere det med dette besøket, men jeg må komme igjen, årstiden vanskeliggjorde båttur til Grip og andre utflukter. ○

Møre og Romsdal friomsorgskontor har hovedkontor i Molde: 5,5 stillinger og underkontor i Kristiansund: 3,5 stilling og Ålesund: 4 stillinger, totalt 13 stillinger i fylket. Leder av fylkesenheten:

Annhild Viken Sunde.

Molde er senter for fylkesadministrasjonen.

Kristiansund-kontoret har for tiden 31 klienter fordelt på 12 på samfunnsstraff, 10 betinget dømte, 5 prøveløslatte og 4 personundersøkelser.

Anne Margrethe Waaler, underkontorleder, har vært i etaten siden 1991, hun er sosiolog.

Ola Wullum kom senere samme år, han er høyskolekandidat i samfunnsplanlegging.

Liv Rosenlund, konsulent, har vært i etaten siden 1993 og er merkantilt utdannet.

Førstekonsulent Mona Andersen, sosionom, hun er vikar på halv tid her og halv tid ved Moldekontoret.

Besøksadressen til Kristiansundkontoret:

Storgata 43, tlf 71 57 14 00

Postadressen til alle kontorene i fylket:

Postboks 2483 Solheimsviken, 5824 Bergen, dvs. til regionadministrasjonen.

Det er to fengsler i fylket, Hustad og Ålesund. Hustad ligger omtrent midt mellom Molde og Kristiansund. En person på hvert av de tre friomsorgskontorene har ansvar for de prøveløslatte.

I boken "Straffegjennomføring og straffutmåling" kan du blant annet lese utdrag fra rettsavgjørelser i perioden 2002 – 2007 som er relevante for kriminalomsorgen.

Den inneholder høyesterettsdommer om gjeninnsettelse i fengsel etter brudd på vilkår for prøveløslatelse og avgjørelser om brudd på vilkår for samfunnsstraff. Videre referer boken dommer vedrørende saker om dobbeltstraff, med spørsmål om en person kan idømmes straff for et forhold som allerede er møtt med en disiplinærreaksjon i fengslet. Høyesterett har også tatt stilling til om nektelse av prøveløslatelse som følge av nye uoppgjorte straffesaker forhindrer domstolen i å idømme straff for samme forhold. Videre tar boken for seg rettsavgjørelser om varetektsfradrag etter isolasjon og spørsmål om innsettelse og opphold i høyrisikoavdeling.

Boken omhandler også en rekke saker knyttet opp mot forvaring.

Den inneholder utdrag fra de fleste høyesterettsdommene fra 2002 til og med NOKAS-dommen (juni 2007) som tar stilling til spørsmålet om idømmelse av forvaring, både de som har endt med forvaring og de som ikke har endt med forvaring. Den tar også for seg avgjørelser i lagmannsretten og tingretten om gjeninnsettelse etter brudd på vilkår ved prøveløslatelse fra forvaring, forlengelse av tidsrammen og prøveløslatelse.

Videre inneholder boken utdrag fra Sivilombudsmannens årsmeldinger fra 2002 til 2006, herunder spørsmål om bevisskrav i disiplinær-saker, saksbehandlingstid, bruk av flermannsrom og dublering, bruk av politiarrest m.m. Uttalelsene er blant annet relevante ved tolkning av straffegjennomføringsloven.

Alle kapitlene har en teoretisk innledning med kommentarer.

Avgjørelsene og uttalelsene er gjengitt på en kortfattet måte, og angitt med dato og referanse, slik at man lett kan finne frem på lovdata hvis man ønsker å lese sakene i sin helhet. Boken er allerede tatt bruk i Kriminalomsorgen region øst, regionadministrasjonen, som hjelpemiddel for jurister som prosederer bruddsaker i retten. Boken er også relevant for andre ansatte i kriminalomsorgen som ønsker å lære mer om de ulike emnene.

Boken kan kjøpes direkte fra Høyskoleforlaget eller ved henvendelse til Birgitte L. Storvik på Bredtveit fengsel.

Straffegjennomføring og straffutmåling
Birgitte Langset Storvik
Høyskoleforlaget 2007
170 sider
Kr. 298,-

På skattejakt med Inger Prest

Inger D. Celius har arbeidet som prest i Trondheim fengsel i 11 år og er den eneste ved fengselet som har biskopen som arbeidsgiver. Hun er fargerik på alle måter, Inger Prest. De innsatte beskriver henne med varme ord og det er fullt på bibelgruppene hennes. - Så kult at du heter Prest til etternavn du som er prest, var det en innsatt som sa til meg en gang, forteller hun til rådgiver Synnøve Holsvik Sørland i Kriminalomsorgen region nord som hun fører denne samtalen med.

- Jeg blir tiltalt og omtalt som Inger Prest, og det er slik jeg presenterer meg. Inger sitter med ryggen mot utsikten, skyene og sjøen er bak henne. Hun snakker med alle som går forbi, hun kjenner alle, ser det ut til. Latter, smil og små og store ord formidles. - Jeg har bare ansvar ved fengselet nå, jeg har sagt fra meg annet prestearbeid, det ble for mye.

- Hvorfor valgte du å bli prest, og å være prest i et fengsel i så lang tid?

Inger forteller at hun studerte teologi fordi hun var opptatt av faget; læren om Gud. - Underveis opplevde jeg at Gud ønsket at det var dette jeg skulle gjøre. Jeg er 68-er. Vi ble veldig politisk- og kirkepolitisk bevisst i disse årene, selv om jeg lurte på hva jeg skulle bruke utdannelsen til. Vi snakker om et indre, fra Gud, og et ytre kall fra samfunn og kirke. Jeg fikk stilling som prest og da var det gjort. Men jeg må si det at det var ikke bare enkelt å være nyutdannet kvinnelig prest. Jeg var mellom nr. 25 og 30 som var kvinne og ordinert som prest. Jeg var ikke bare velkommen i min første stilling som prest.

- Hvordan gikk det til at du ble prest i Trondheim fengsel?

- Jeg hadde vært menighetsprest i 19 år da jeg ble oppringt av kirken og spurt om hvorfor jeg ikke hadde søkt på stillingen som prest i Trondheim fengsel. - Nei, jeg hadde ikke tenkt det, svarte jeg. Men det burde jeg straks gjøre, fortalte presten meg. Hvilket jeg gjorde og ble ansatt i 1996 og siden har jeg vært her, det var 11 år i sommer. - Jeg er opptatt av mennesker. Hva de tenker og trur på. Jeg ser på meg selv som en skattejeger, jeg går på skattejakt.

Det er helsebringende å få lettet sitt hjerte. Men det er like viktig for meg i møte med innsatte, å finne frem til de positive sidene. Hvilke ressurser sitter de inne med? Hvor er de positive vekstfeltene i livet deres for å leve et godt liv med respekt for seg selv og for selv å bli møtt med respekt? Dette er de livgivende skattene for dem. Jeg er ute etter å se potensialet, vekstpunktene, hvor er de, og hva kan vi bygge videre på. Dette er spesielt viktig i

den livssituasjonen man er i et fengsel. Det gjelder å holde balansen, slik at man ikke graver seg ned i gjørra. Vi må finne tak i det som bygger opp, finne disse verdifulle punktene i livet som er bærebjelker.

Det var litt artig den første uka, da jeg gikk på besøk på avdelingen. Jeg har ett stort sølvkors som henger rundt halsen i tjeneste. Fangene så på meg var litt nysgjerrig på den nye presten, kvinne var hun også. Det sto en gjeng med halvvoxsne gutter rundt meg. Den ene ser på alarman og sier: - Hva har du der? - Alarman, sier jeg, og han spør: - Hvorfor har du det? - Alle som jobber her må bruke alarm, svarer jeg. Så tar han korset i handa si og sier: - Du skal stole mer på Vår Herre enn på alarman.

- Hva er dine oppgaver som prest i Trondheim fengsel?

- Jeg skal først og fremst være til stede for dem som trenger meg. Behovet for samtaler er der permanent. Fortrinnsvis inviterer jeg da innsatte til mitt kontor. Der kan de slappe av. Jeg serverer te og kaffe med kjeks tatt for den som ønsker det. Tente lys er obligatorisk.

Slik jeg ser det er min hovedoppgave samtaler om eksistensielle spørsmål. Det dekker alt. Det er det livet handler om, hvordan vi opplever oss selv, hva vi tenker og føler, og hvordan de innsatte opplever sin livssituasjon. Det er rart med det, noen sier, - men jeg er da ikke kristen? Men det er slik at folk går til presten når de skal ta opp spørsmål om livssyn, filosofi, tro, tvil og valg, ja alt det livet dreier seg om. Som prest får jeg lov å delta i disse eksistensielle samtalene, de mange viktige og interessante temaer i folks liv.

Samtalen er også mitt hovedredskap. De innsatte kan snakke om det som plager dem, og være helt åpne. En prest noterer aldri ned noe av det som sies. Ingen rapporter avgis. Prestetjenestens taushetsplikt er absolutt, så sant ikke liv er truet. Derfor blir samtalen kun mellom prest og innsatt. Dette gir dem stor frihet. Så prest-kontoret er en ventilasjonsplass hvor de fritt reflekterer over det som er vanskelig.

Jeg stiller spørsmål ut fra det som vedkommende bringer opp, og reflekterer tilbake for å være sikker på at jeg har rett forståelse.

De innsatte sier det som det er, klart og tydelig og de har viktige budskap og har ofte visdomsuttrykk. Jeg har hatt mange flotte og svært så interessante samtaler med dem om livet, på det religiøse og filosofiske plan. De kan mye, har opplevd mye og har mye å bidra med. Utenom samtaler som utføres på kontoret, går jeg også på cellebesøk, eller rundt på avdelingene for å møte innsatte og fange opp signaler og behov. Jeg ber også for innsatte, om det er et ønske.

For øvrig har jeg også etter de behov som melder seg, kontakt med pårørende, enten de selv kontakter meg eller innsatte ber meg om det. Videre har Røde kors besøks-tjeneste i fengselet. Visitoren er gull verdt. En time i uka har de besøksrett hos en innsatt, på cella. Hos oss er det 40 registrert visitorer. Jeg er koordinator for dette arbeidet, og har løpende kontakt med visitortjenesten. Møtet mellom visitor og innsatt er uvurderlig. Visitoren viser respekt for menneskeverdet. På den måten blir visitorene en av mine viktigste medarbeidere i møte med innsatte. Det som innsatte betror en visitor, blir mellom dem to. For svært mange innsatte, er visitoren et svar på å overleve som fange.

Du har samtalegrupper eller bibelgrupper ukentlig. Det blir sagt at de som går forbi døra di når dere har samtalegrupper, hører ruggende latter slå i murveggene. Hva skjer på disse samlingene?

- All latteren ja, vi får mye kommentarer der. Det er vidunderlig å le. Tenk for en ressurs da. De innsatte har mye humor og det har jeg og. Alvor og humor er helt i grensefeltet. Humoren er svært livsbejende. Men jeg reagerer negativt på den humoren som går på andres bekostning. Å se det morsomme i situasjoner eller høre morsomme replikker, er herlig. For meg er alt dette livsviktige momenter for et godt liv. Så sånn sett er jeg veldig lettleva. Og takk for det.

Samtalegrupper eller bibelgrupper er godt innarbeidet. På det meste har jeg tre grupper gående og det er alltid ventelister. Gruppas innhold er avhengig av hvem som deltar. De innsatte er svært forskjellige. Det betyr at innholdet blir preget av det. Hva

Inger Prest i Trondheim fengsel

som sies der og skjer, har samtlige taushetsløfte på. Men generelt kan jeg selvfølgelig si noe. De forteller i tur og orden om seg selv og får respons på det de forteller. Vi leser også fra en bok, hefte eller fra Bibelen og reaksjoner på innhold kommenteres. Alt avsluttes med bønn og velsignelse, sier Inger.

- Du ser sorg, men også glede i ditt arbeide. Hvordan er det å delta i slike overgangsprosesser med mennesker som sitter i fengsel?

- Det er mye sorg og smerte i et fengsel. Når en innsatt eller en ansatt dør, har jeg ansvar for å legge til rette en minnestund i henhold til det livssyn vedkommende hadde. Jeg går med dødsbudskap til innsatte og er behjelpelig under slike omstendigheter. Å takle overgangsprosessen er en del av min jobb og det profesjonelle grep jeg der må ta. Jeg tenker meg at jeg går mentalt fra rom til rom. Som menighetsprest fikk jeg god øvelse i det. Fra lykkelige bryllup eller barnedåp i det ene øyeblikket, til tragiske dødsfall i det neste. Da må man vandre fra gledesrom til sorgrom. Lukke døra bak meg og åpne en ny. Ikke blande kortene, men være helt og fullt til stede i den grad det er mulig.

Det er ikke sant, kan noen utbryte, når jeg kommer med dødsbudskap. Man klarer ikke å ta innover seg all smerten. Det er slik forsvarsmekanisme trer i kraft på en beskyttende måte. Men livet og følelsene må porsjoneres. For vi klarer rett og slett ikke å forholde oss til alt samtidig. Vi makter det bare litt om gangen, da blir det ikke overveldende. Slik fungerer vår utrolig flotte hjerne, sier Inger med et varmt smil. - Når man ikke makter mer, når nok er nok, så igangsettes et indre ubevisst selvforsvar, og man går ikke under, man klarer litt til likevel, til det går over i noen løsninger man kan leve med.

Jeg beundrer innsatte for den krafta de har i den svarte situasjonen de ofte er i. Det er ufattelig hvor sterk livskraften er i mennesker som har det tungt. Jeg blir imponert over hvor mye livskraft mennesker har, på tross av alle problemer, og hva man klarer å bære på. Det blir stille i rommet, Inger ser ut vinduet på solen og den lyse turkise himmelen, det begynner å bli skymt - Humaniora, menneskeverdet, er det største. Det må vi ta godt vare på. I oss selv og hos hverandre. Ikke sant?

- Hvordan tilrettelegges det for utøvelse av andre religioner innenfor murene?

- Som prest i et fengsel, har jeg som oppgave å legge til rette for alle livssyn. Ønskes kontakt med en prest, pastor, guru eller imam, er jeg den som formidler kontakt, i samarbeid med fengslets sikkerhetstjeneste. Jeg har selvsagt full respekt for den enkeltes tro. Innsatte har rett på å utøve sin religion ut fra de hensyn fengselet må ta.

- Hva preger julehøytiden i fengselet?

- Det er alltid en spesiell stemning i julehøytiden. Da streves det med vanskelige følelser. Sorg over ting som ikke er som det burde, savn over egne barn, skuffelser for at man ikke får feire med egen familie. For oss alle er julen tid for mange slags følelser og de innsatte er ingen unntak. De har sitt å tenke på og streve med. Fengselet prøver å legge til rette så godt som mulig ut fra de forutsetninger som er til stede.

- Hvordan feires jula i Trondheim fengsel?

- I julen er det først og fremst mye god mat og mange forskjellige arrangement for innsatte. Visitortjenesten under Røde kors har som tradisjon å besøke alle innsatte julaften. Tradisjonen er at de starter kl 10 med besøk på hver celle, der de innsatte ønskes God Jul og det blir gitt dem en liten gave. Vi er så heldige at vi har en visitor som stiller opp utover det som er vanlig denne dagen. Han er på fengselet hele julaften, går rundt på alle avdelingene og er tilgjengelig for den som ønsker ekstra besøk. Sammen med de innsatte spiser han julegrøt og senere ribbe. I tillegg er Frelsesarmeen på besøk med gaver og Pinsemenigheten har fast et arrangement hver 2. juledag.

Jeg har ansvaret for gudstjenestene på julaften for alle avdelinger. De siste årene har vi fått til å invitere alle innsatte til felles forsamlingsrom hvor vi feirer gudstjenesten. Det er veldig bra for innsatte som ønsker det. Vi møtes i to omganger. Nisseorkester spiller julemusikk både til høytid og sosialt samvær etter gudstjenesten. Det serveres julesnacks og brus. Vi avslutter gudstjenesten med at hele forsamlingen samles i en stor ring og vi synger "Deilig er jorden". Fengselsleder Steinar Vinje er sammen med oss. Han ønsker alle en god jul og kommer med velvalgte ord til innsatte. Alle setter stor pris på både hilsenen og tilstedeværelsen. ○

Moldova – en hvit flekk på kartet?

- egnet nedslagsfelt for Styrkebrønnen

av Willy Giil og Hilde Lundeby

Den 12.mars i år reiste første pulje av Styrkebrønn-deltakere til Moldova. Det var lagrettsdommer og "missionleder" Iver Huitfeldt, statsadvokat Jogeir Nogva, politimester Kjell Eskilt, og ass.reg.dir. i kriminalomsorgen, Hilde Lundeby. Oppdraget var å følge opp de anbefalinger om utvikling av rettsikkerhet og menneskerettigheter i justis-sektoren i Moldova, som en norsk rekognose-ringsgruppe hadde laget etter et besøk i landet i fjor. Først i begynnelsen av mai ble den formelle bilaterale samarbeidsavtalen, som er basis for Styrkebrønnens virke i landet, undertegnet. Sammensetningen av det norske teamet er noe endret ut over høsten, men speiler fortsatt intensjonen om å muliggjøre prosjekter som dekker hele justiskjeden. Kriminalomsorgens representasjon er doblet ved at friomsorgsleder Willy Giil tilsluttet seg teamet fra oktober.

Litt om Moldova

Moldova er et vakkert land, uten fjell og uten kyst, men med myke åslinjer, skog og uendelige arealer dyrket land. Moldoverne er tilsvarende, - hyggelige og imøtekommende. Men for å forstå hvilket land man er kommet til er det viktig å se på hva som preger befolkningen og styre og stell, ut fra historie, kultur, og aktuell politikk. Dette lille landet har en utrolig sterk historie, en mangslungen kultur fylt av dype motsetninger og en usikker framtid. Framfor alt, landet er svært fattig. En nylig publisert undersøkelse viser at moldovske innbyggere har lavest kjøpkraft i hele Europa. Men, la oss se på litt fakta og noen glimt av landets historie og aktuelle situasjon:

Moldova i dag er resultat av en rekke

hendelser: Etter oktober-revolusjonen i 1918 opprettet Sovjet den sosialistiske republikken Moldova på en liten stripe land som ble avstått fra Ukraina. I 1940 ble en del av Romania, Bessarabia, gitt til Sovjet som besatte området og forente det med den lille republikken Moldova. Romania og tyskerne tok Moldova tilbake i 1941, men Sovjet kom igjen i 1944 og underla seg Moldova. En stor del av intelligentsiaen flyktet til Romania. Av dem som ble igjen, ble 250.000 deportert til Sibir. Sovjet sendte inn russere og ukrainere for å administrere landet, og det ble bl.a. funnet nødvendig å tvangsrussifisere folks navn.

Vi ser at Moldova i sin nære historie har vært dratt mellom vest og øst. Utenfor byene er rumensk nesten enerådende, mange forstår ikke russisk. Ofte reiser både far og mor ut av landet for å arbeide, mens barna blir tatt vare på av eldre søsken eller andre eller knapt i det hele tatt. Mange faller ut av skolen, noe som også skyldes at det nå er det innført skolepenger, og mange familier har ikke råd til barnas skolegang. Moldova har ikke hatt det lett etter Sovjet-unionsens sammenbrudd. Arbeidsdelingen internt i Sovjet-unionen førte til at Moldova produserte en stor del av unionens vin, grønnsaker og frukt - det finnes eplehager som er to kilometer brede og 12 kilometer i utstrekning - og hadde en av unionens høyeste levestandarder. Nå er det store problemer med eksport til de gamle markeder. Resultatet har vært en sterkt synkende levestandard og et synlig forfall.

Moldova styres fra 2001 av kommunistpartiet med støtte fra et "borgerlig" parti, med (russisktalende) Vladimir Voronin, som president. Myndighetene kan ikke riktig bestemme seg for om de vil vende seg mot

øst eller vest. Selv om EU-medlemskap er i det blå, mener de fleste at vesten har så mye mer å tilby på lang sikt at vestvendingen vil vare. Men oppe i denne skvisen kommer Transnistria-konflikten. Transnistria - med en befolkning på cirka 630.000 - ligger altså på den andre siden av elva Nistru, opprinnelig et ukrainsk område, men Sovjet opprettet en republikk der i 1924. Etter krigen har området fortsatt å være en del av Moldova, men med langt flere russere og ukrainere enn i resten av Moldova. Da Moldova erklærte seg som egen stat ved Sovjetunionens oppløsning i 1991, ville ikke de herskende kreftene i dette lilleputtregimet være med. Det ble en kort borgerkrig som endte med at russiske styrker skilte partene. Russiske soldater er fremdeles i Transnistria, og Transnistria betegnes som et kommunistisk museum. Lenin-statuen har beholdt sin gamle plass.

Landets spesielle historie preger samfunnet fortsatt, og ikke minst de offisielle etatene som Styrkebrønnen skal arbeide i forhold til. De sier selv at systemet skriver seg fra Sovjettiden. Fengselsvesenet er selvsagt sterkt preget av dette, som den maktinstitusjon det er.

Fengselsvesenet i Moldova

Fengslene administreres sentralt av en egen avdeling under Justisdepartementet. Lov og regelverk som hjemler virksomheten er av rimelig ny dato, og har tatt opp i seg de viktigste internasjonale konvensjoner osv. Det finnes også en "Reform-strategi med handlingsplan for 2004 – 2013". Problemet er at loverket ikke etterleves i praksis. Det finnes 18 fengsler i landet, herunder ett spesialfengsel for kvinner (300 innsatte) og ett for innsatte under 18 år (200 innsatte). Fengslene er inndelt i lukkede, halv-lukket og åpne.

FAKTA OM MOLDOVA

- Styreform: republikk (uavhengig stat fra 1991)
- Flateinnhold: 33 840 km² (litt større enn Hedmark)
- Hovedstad: Chisinau
- Folketall: 4,4 millioner (+ ca 1 mill. i utlandet)
- Grenser til: Romania og Ukraina
- Religion: Ortodoks kristendom 98 %
- Språk: Moldavisk (det samme som rumensk) og russisk (ca 30 %)
- Moldova er et jordbruksland med stor produksjon av bl.a. hvete, mais, frukt, sukkerroer og vin.
- 65 prosent av befolkningen er moldovere (rumenere), resten er ukrainere (14 prosent), russere (13 prosent)

Friomsorgssamarbeid, på bildet er Hilde Lundeby og Willy Giil sammen med V. Popa, direktør for friomsorgsdirektoratet

Familiebesøksrom i fengsel nr. 9, fra høyre I. Cepraga, leder av resosialiseringsavdelingen i den sentrale fengselsledelsen, Arne Gunnar Aas, NORLAM (advokat), Willy Giil, NORLAM, Bjørn Larsen, NORLAM (politijurist), fengselsdirektør, Hilde Lundebay, NORLAM

Det er for tida ca 8000 innsatte (nedgang fra ca 11 000 for få år siden), hvorav ca 3000 er i varetekt. Den kriminelle lavalder er 14 år. Antall ansatte (uniformerte) i fengslene er 2445 (+ ca 400 ledige stillinger). Opplæring av tjenestemenn gis gjennom en grunnutdanning sentralt i 3 mnd. Forbrytelser er inndelt i 5 kategorier etter alvorgrad. Lengstestraf er 25 års fengsel (opp til 35 år ved flere forhold), for personer under 18 år er lengstestraf 12 år (opptil 15 år ved flere forhold). I tillegg finnes livtidsstraf. Gjennomsnittlig soningstid var 8,4 år i 2002, og er antatt steget. Dette fører til et enormt overbelegg i fengslene. Statistikk for fengselspopulasjonen per 1.1.2007 forteller at ran utgjør hyppigste grunnlag for dom med 26 % av forbrytelsene, På neste plass kommer drap med 19 %. Narkotika-relatert kriminalitet ligger på 8. plass med kun 3 %. Man opererer med et enormt straffevolum, og 19 % soner mellom 10 – 15 år, mens under 1 % soner mindre enn 1 år., og kun 3 % soner i åpent regime. Det sitter 12 barn under 15 år i fengsel, og ca 1000 under 21 år. 36 % var arbeidsløse ved innsettelse, og 45 % har uavsluttet skolegang. 1 % er analfabeter. Hvor fattig den moldovske stat er og hvor mye som stoppes av utvikling i dette landet, også dermed i justissektoren, pga mangel på økonomiske ressurser, kommer fram i mange sammenhenger. Landet er preget av elendige materielle forhold, svært lave lønninger og som følge av det siste, utstrakt korrupsjon. Ut fra de opplysninger vi har, er det imidlertid grunn til å tro at det i mindre grad er korrupsjon innen fengselsdriften, enn i andre

delene av justissektoren. Men vi vet at innsatte har kjøpt seg tidligere løslatelse av fengselsansvarlig, samt at det internt i fengslene foregår en viss "handel", primært vedr innsnugling av ikke-reglementerte objekter. Som i andre overgangs-regimer er det imidlertid de svakeste gruppene som taper mest i fordelingen av sparsomme ressurser. I vår sektor er det de yngste lovbyrterne, kvinnene og samtlige som utsettes for arrestregimet. Lov og regelverk tilsier spesielt tilrettelagte forhold både for de unge og for kvinnene i fengsel. Men, disse gode intensjonene betyr lite, når knapt noe av dette realiseres. Besøk i ungdomsfengselet viste nok at systemet til en viss grad prioriterer de yngste. Fengsels-standarder materielt er trist og kummerlig, men speiler også folks materielle standard i normalsamfunnet. Stemningen i fengslet var overraskende uformell, og ikke skremmels-preget. Inntrykket der og i andre fengsler vi har besøkt, bekrefter det vi har fått høre fra mange hold, at det nok ikke er i fengslene overgrep skjer mest. Mangel på meningsfull sysselsetting og ikke minst opplæring er et hovedproblem i fengslene, og særlig for de yngste. De seinere årene har analfabetisme blant barn og ungdom økt i Moldova. Også for kvinnene er behovet for skolegang og yrkesopplæring stort, men nærmest ikke-eksisterende i fengselet. Kvinnene møter ekstra store problemer etter løslatelse, siden den tradisjonelle oppfatningen av kvinne-rolle er lite forenlig med at kvinner begår forbrytelser. Moldova er fortsatt et mannsdominert samfunn, særlig på landsbygda,

som rekrutterer flest kvinner til fengslene. Hovedanklagene vedr tortur er rettet mot politi-arrestene. De er i særdeles elendig forfatning og tilfredsstillende ikke minimumskrav til opphold på noen måte. CPT som har vært på uvarslet besøk i Moldova igjen i høst, er svært utålmodige i sin skarpe kritikk av forholdene. Fristen på 72 timer (24 timer for personer under 18 år) overholdes ikke, og det skjer stadig at den anholdte hentes tilbake til nytt opphold i arresten etter å ha blitt overført til varetektfengsel. Det er en offentlig hemmelighet i Moldova at det brukes trusler og tortur for å avpresse tilståelser. Moldova har dermed, ikke overraskende, svært høy "oppklarings"-prosent. Amnesty har nylig framlagt en rapport om disse forholdene i en rapport som de har gitt tittelen "It's just normal".

Styrkebrønn-prosjekt innen fengslene

Etter en kartlegging av forholdene i fengslene ser Styrkebrønnen for seg mulige prosjekter innen følgende områder:

- etablere ordning med effektive og koordinerte gjennomføringsplaner for straff i og utenfor fengsel
- introdusere relevante rehabiliteringsprogram og opplæring i disse
- utvikling av sysselsettingstilbud i fengslene i form av opplæring og arbeidstrening
- tilrettelegge system for gode forberedelser til løslatelse
- opplæring av tjenestemenn

Det har så langt vært godt sammenfall mellom ønsker fra moldovske myndigheter ➔

➔ og våre forslag. Vi er nå i gang med følgende prosjekter:

1. Utviklingen av individuelt planverk i fengsel

Moldoverne ytret selv ønske om bistand til å utvikle et system med individuelle straffe-gjennomføringsplaner. Dette innebærer først et konkret samarbeid om å lage gode skjemaer, for så å gi råd om hvordan opplæring bør skje. Det var i utgangspunktet uforståelig for dem at det trengtes opplæring og motivering av de ansvarlige for at planene skal bli nyttige. Her har det vært slik at de skjema som skal fylles ut, blir fylt ut, Ferdig med det.

Så legges det opp til utprøving av skjemaer og ansvarsplassering i 2 pilotfengsler over nyttår. Vi foreslår å være tett innpå den prosessen, bl.a. ved å være observatører under slike samtaler med den innsatte. Vi er også inne i en diskusjon om de skal innføre individuelle risiko-kartlegginger.

Som en naturlig videreføring, og konsekvens, av mer vekt på planlegging av soningen, vil det kunne være naturlig å tilby assistanse for utvikling av opplæringstilbud for innsatte, både på grunn-nivå og med yrkesopplæring, i tillegg til arbeidsdrift som arbeidstrening.

2. Utvikling av betjentrollen - basis-opplæring av tjenestemenn

Vi er nå invitert til å bistå i opplegget for opplæring av fengselsbetjenter, en basis-opplæring i 3 mnd. Første innspill vil være rundt betjentrollen og hva den skal inneholde. Rollen innebærer nå primært praktiske rutiner og sikkerhet. Arbeid ift rehabilitering er gitt til en egen gruppe betjenter som kalles "educators". Vi ønsker å få fram fordelene med at både sikkerhet og rehabilitering forenes i en rolle, og hvordan det kan undervises om sikkerhet inkludert i opplæring av en bredere betjentrolle.

Vi har imidlertid et sterkt ønske om etter hvert å rette noe av prosjekt-virksomheten mot de svakeste gruppene blant de innsatte, som nevnt, de yngste, kvinnene og de varetektsfengslede.

Styrkebrønn-prosjekt utenfor fengsel

"Friomsorgen" sin historie i Moldova er forholdsvis kort. Det var først i 2000 at man for alvor startet prosessen med å utvikle alternative straffereaksjoner til fengsel. Enheten er blitt gradvis bygd ut og hovedoppgavene i dag er blant annet å følge opp og føre tilsyn med løslatte fra fengsel i tillegg til samfunnstjeneste som er en egen straffereaksjon. Ordningen er foreløpig lite brukt siden frihetsstraffer har liten tillitt i påtalemyndigheten og blant dommere. Årsaken er nok for dårlig oppfølging og kontroll av domfelte på grunn av manglende personell og lav kompetanse. Derfor foreligger det i dag et nytt lovutkast i parlamentet om "Probation" som forhåpentligvis vil bedre de eksisterende ordningene og dermed øke bruken av alternative straffereaksjoner. Blant annet vil implementering av den nye loven innebære at det ansettes 125 høyt utdannede friomsorgsmedarbeidere. Disse skal betjene 42 friomsorgskontor som er under etablering rundt om i landet. Det skal opprettes 3 regionale ledd som skal administrere de 42 enhetene. "Friomsorgs"-seksjon i Justisdepartementet er overordnet ledd. I henhold til det nye lovutkastet vil "Friomsorgen" få følgende oppgaver:

1. Utføre personundersøkelser.
2. Oppmøte i retten med tilråding til straffereaksjon.
3. Oppfølging av domfelte i fengsel.
4. Forberedelse til løslatelse fra fengsel.
5. Gjennomføre tilsyn og oppfølging av domfelte etter løslatelse.
6. Gjennomføre tilsyn og oppfølging ved dom på samfunnstjeneste.

7. Gjennomføre tilsyn og oppfølging av domfelte med betinget dom.

Å lovfeste denne bistanden til lovbrøyer, både under etterforskning av saken, oppmøte i retten, forberedelse til og oppfølging etter løslatelse samt gjennomføring av tilsyn ved betinget dom og samfunnstjeneste, vil være store framskritt, særdeles med tanke på de yngste.

NORLAM er bedt om å bistå med å utvikle samfunnstjenesten som et reelt alternativ til fengsel. Siden man er helt i startfasen med å utvikle samfunnstjenesten, har vi en unik mulighet til en direkte overføring av kompetanse.

Det er derfor laget en samarbeidsavtale som i første omgang innebærer bistand til opplæring av nøkkelpersonell og nytilsatte. Senere vil det bli gitt opplæring i spesifikke tema som personundersøkelser, innholdet i samfunnstjenesten, prøveløslatelse, organisering, praktiske råd mm.

Refleksjoner så langt...

Vi har brukt mye av den første tiden til å bygge relasjoner. God kommunikasjon, tillitt og samhandling med nøkkelpersoner i den offentlige forvaltningen er nødvendig for å få noe gjort. Vi har hatt en rekke innledende møter, deltatt på seminarer, besøkt fengsler og friomsorgskontor. Vi har til og med vært med på intervju av nytilsatte, noe vi ser på som en tillits erklæring og tegn på at samarbeid fungerer godt.

Vår virkelighet er annerledes enn deres virkelighet. Språket er forskjellig, kulturen forskjellig, lovverket er forskjellig, vi har ulik kompetanse, bakgrunn og vi tenker ulikt. Poenget er at ulikhetene ikke må bli et hinder for samarbeid, men snarere gir næring til dynamikk, kreativitet og nytenkning. Holdninger og verdier lar seg påvirke gjennom dialog og praktiske eksempler. Og ikke minst: læringen går begge veier. ○

Fengselsamarbeid, fra høyre I. Cepraga, leder av resosialiseringsavdelingen hos den sentrale fengselsledelsen, A. Otean, leder av opplæringsavdelingen i den sentrale ledelsen, Hilde Lundeby og Willy Giil

Ungdomsfengselet i Lipcan nord i landet har 200 innsatte under 18 år. Sovesalen er for 68 gutter. På bildet står Radu Daniu, Unicef og Hilde Lundeby

Georgia, always on my mind

Seniorrådgiver Arne Kvernvik Nilsen i Justisdepartementets Kriminalomsorgsavdeling, tjenestegjorde i NORLAG (Norwegian Mission of Rule of Law Advisers to Georgia) i ett år fra 21. august 2006 til 24. august 2007. Her summerer han sine inntrykk:

Justisdepartementet etablerte i 2004 beredskapsgruppen Styrkebrønn med ca. 40 personer fra justissektoren. Gruppen består av dommere, statsadvokater, advokater, politijurister, polititjenestemenn og kriminalomsorgspersonell. Gruppens oppdrag kan være rådgivning og bistand til å bygge opp institusjoner som ledd i demokratiutviklingen i områder som har hatt krig eller konflikter, eller land som er i en overgangsfase fra totalitære styresett til demokrati. Styrkebrønnens mannskap gir bistand til å etablere et tilfredsstillende justissektor basert på internasjonale standarder. Dette skjer i samarbeide med andre land/internasjonale organisasjoner. Styrkebrønnen kom til Georgia høsten 2004 og etablerte NORLAG. Oppdragene som gis Styrkebrønnen godkjennes av norske myndigheter. FN, OSSE og EU er sentrale oppdragsgivere. Oppdragene kan også være basert på bilaterale avtaler slik som i Georgia.

Bakgrunnsopplysninger om Georgia

Georgia ligger i Kaukasus mellom Svartehavet og Det Kaspiske hav. Landet har omtrent samme størrelse som Sveits. Klimaet er subtropisk. Landet grenser i nord til Russland, i øst mot Azerbaijan, i sør mot Armenia og Tyrkia, i vest mot Svartehavet. Det har 4,4 millioner innbyggere. Hovedstad er Tbilisi med ca. 1,4 millioner innbyggere. Landet ligger på samme breddegrad som Barcelona. Religion: 75 % georgisk ortodoks, 5 % muslimer, øvrige trossamfunn 20 %. Her er store jordbruksdistrikter, landet eksporterer

vann og vin. I nord er det flere fjelltopper på rundt 5.200 meter. 11 kilometer innenfor grensen mot Russland ligger Europas høyeste fjell, Elbrus som er 5.642 meter høyt. Myntenheten er lari.

Georgia ble kristnet i det 4. århundrene. Bare Armenia ble kristnet tidligere. Georgia hadde sin storhetstid på 1100-1200-tallet da det var omfattende handel langs Silkeveien som gikk gjennom Georgia. Georgia var et velutviklet land mens nordmenn voldtok og plyndret i vesterled.

Georgia var senere underlagt russerne i nesten 200 år. Først tsaren fra ca. 1810 til 1917. Landet var uavhengig i perioden 1917 – 1921, men ble en sovjetstat fra 1921 til 1991. Det erklærte seg uavhengig da at Sovjetunionen kollapset, men har siden vært i konflikt med Russland og vært preget av borgerkrig. Georgias første president var Zviad Gamsakhurdia. Han døde i 1993, mange hevder at han ble myrdet. Edvard Sjevardnadze som er georgier, men tidligere var utenriksminister i Sovjetunionen, ble ny president. Han ble styrtet under den fredelige Roserevolusjonen i 2003. Noe av årsakene til dette sies å være en utstrakt korrupsjon. Det ble holdt valg, og Mikheil Shaakashvili ble valgt til president. Han er det fremdeles. Styresettet bygger på parlamentarismen. Pr. i dag boikotter opposisjonspartiene Parlamentet. Vi har oppfattet at årsaken er at for stor makt er samlet på presidentens hånd på bekostning av Parlamentet.

Nåværende regjering orienterer seg mot vesten, spesielt mot USA og EU. Landet planlegger å søke medlemskap i NATO i 2008. Georgia har også planer om å søke medlemskap i EU, men mange mener det er en lang vei å gå, ikke minst hva angår rettssystemet. I en undersøkelse gjort av Den Amerikanske Advokatforeningen er det fremhevet at det største problemet innen justissektoren er manglende uavhengighet for påtalemyndighet og domstoler.

I 2006 anklaget og arresterte Georgia noen russiske offiserer for spionasje. De ble utlevert til Russland. Sommeren 2006 var det militære trefninger på grensen. Dette var en av årsakene til at Russland stengte grensene og innførte boikott av Georgias to viktigste eksportartikler, vann og vin. Dette har hatt en merkbar virkning på den georgiske samfunnsøkonomien. Sist sommer opplevde vi at en kraftig bombe slo ned ca 6 mil utenfor Tbilisi. Georgiske myndigheter anklaget Russland for å stå bak en krenkelse av georgisk luftrom og sa at bomben ble sluppet av et russisk kampfly, noe Russland avviste. Det er to utbryterstater i Georgia, Abkhasia og Syd-Ossetia. De er såkalte selverklærte autonome stater og støttes av russerne som har styrker stående i begge.

Det er stor forskjell på fattig og rik i Georgia. Forskjellen kan bl.a. avleses i bilparken: Høy faktor med dyre BMW'er og Mercedeser på ene siden og rustne Ladaer, Moskvovitsjer og Volgaer på den andre siden. Det er mange tiggere i Tbilisi. Det er vanlig å se mødre som sitter på gaten med babyer på fanget 12 timer hver dag i 35-45 grader på sommeren, og i et

De første jentene i kvinnefengselet som fikk utdelt frisørsertifikater.

Samfunnsstraffkurs i Batumi med 70 deltakere.

➔ par minusgrader på vinteren. I dag er det høy arbeidsledighet i landet. De fleste fabrikkene som eksisterte i Sovjettiden, er nedlagte.

Georgierne er et stammefolk. De er stolte. Landet har eget skriftspråk. Innbyggerne viser ofte til en gigantisk statue av Mor Georgia på en fjelltopp i utkanten av Tbilisi når de skal si noe om seg selv. Hun har et stort vinbeger i den ene hånden og et sverd i den andre. Med andre ord: Kommer du som venn, viser georgierne sin gjestfrihet ved å fylle bordet med mat og en grenseløs tilgang på vin og brennevin. Måltidet tar snart form av å være en fest med en rekke skåler i et fastlagt mønster, ledet av en tamada (vert), med taler, fantastisk sang og ender ofte opp med at nordmenn og georgiere er brødre og søstre. Kanskje ikke så usannsynlig når vi vet at Norlag ikke er de første nordmenn der borte. Det var vikingene.

Kommer du som fiende, er sverdet i Mor Georgias hånd en advarsel om at de er beredt til å forsvare sin kultur, egenart og land. En engelsk forfatter beskrev i 1998 Georgia som det mest romantiske, men også det mest brutale landet i verden. Knut Hamsun var her i 1899. I boka "I Æventyrland" formidlet sine inntrykk fra Kaukasusområdet. Han bodde på Hotell London, like nedenfor der vi nordmennene bor under tjenesten i Norlag. Blant kjente georgiere finner vi Josef Stalin og hans høyre hånd, sikkerhetssjef Lavrenti Beria. Andre er Edvard Sjevardnadze og Kathie Melua.

Om arbeidet vårt i Georgia

I Norge sitter det til en hver tid ca. 3.000 personer i fengsel. I Georgia satt det pr. 1. august 2007 ca. 18.000 personer i fengsel. Fangetallet økte med ca 4-500 i mnd. Rundt 60 % av disse satt i varetekt. I flere fengsler må fangene sove på skift. Det er mye sykdom og mange dødsfall i fengslene. Forholdene i fengslene er forsiktig uttrykt, meget vanskelige.

Den norske bemanningen i NORLAG under mesteparten av min tjenestetid bestod av dommerne Ivar Svendsgaard og Gunnar Øyhaugen, påtalejuristene Eva Lynghjem (Head of Mission) og Yngve Skovly, fengselsførstebetjent Morten Aksdal fra Bergen fengsel, samt undertegnende. I tillegg er det fire georgiere ansatt ved kontoret: 2 tolker/sekretærer, en juridisk rådgiver og en sjåfør.

Arbeidsspråket er engelsk. Det er en utfordring i seg selv å skulle bruke mesteparten av tiden på å være i dialog, enten muntlig eller skriftlig, hvor en først må formidle sitt budskap på engelsk, for så å stole og vente på at den georgiske tolken oversetter deg riktig. Deretter må den samme prosessen skje den andre vegen, fra georgisk til engelsk. Det tar tid det!

Norlags nærmeste og faste samarbeidspartnere er Justisdepartementet, Høyesterett, og Riksadvokaten, med sine respektive etater og

enheter. I tillegg kommer Innenriksdepartementet med opplæring av grupper og tjenestegrener innen politiet, en rekke andre internasjonale aktører, som EU, OSSE, FN-organisasjoner, samt mange frivillige organisasjoner som jobbet i forhold til menneskerettigheter og demokratiseringsprosessen. Vi fikk tydelige bekreftelser fra våre samarbeidspartnere om at Norlag hadde stor respekt og tillit hos myndighetene. Da er det lov å være stolt! Vi fikk ofte høre at av de internasjonale aktørene, satte de mest pris på, og hadde mest tillit til NORLAG. Dette forklarte de med at vi var

- et tverretatlig og tverrfaglig team som dekket hele strafferettskjeden
- at vi var lyttende og spørrende
- iverksatte tiltak og prosjekter, og ikke minst gjennomførte disse, i nært samarbeid og involvering av georgierne selv.

Noen av de største og viktigste prosjektene vi jobbet med

Samfunnstjeneste

Georgia hadde lovhjemler i straffeloven for bruk av samfunnstjeneste som et alternativ til fengsel, men på grunn av politiske føringer fra presidenten, hadde ikke domstolene våget å bruke reaksjonen. Det kan være på sin plass å nevne at å stjele noen epler vanligvis ville innebære lengre fengselsstraff, kanskje også varetektsfengsling. Fengslestraff på 10-15 år er ikke uvanlig for lovbrudd som i Norge ville ha medført mellom 6 og 12 måneders fengsel eller kanskje bot. Dette var utgangspunktet da Norlag sent høsten 06 begynte arbeidet med å implementere samfunnstjeneste.

Fordi domstolene ikke var uavhengige, men fikk føringer fra president og regjering, måtte vi i forsøk på demokratiseringsprosesser og innspill, gå varsomt frem. Vi følte at hvis vi ble for flinke til å overbevise dommerne slik at de ble for reformvennlig og liberale, ville de kunne bli sparket fra embetet. For å sikre støtte for prosjektet, var det først nødvendig å sikre at sjefen for høyesterett støttet det.

I løpet av vel et halvt år, gjennomførte vi fem store weekendsamlinger for dommere, påtalemyndighet, friomsorgen og i de siste samlingene også forsvarere. Samlingene ble holdt regionvis, fra Svartehavskysten i vest til Tbilisi i øst. Dommerne jobber til sent på kveld hver dag, så den eneste muligheten til å få samlet dem var i helgene. Det var interessant å oppdage at det var aldri noe problem med å få våre georgiske samarbeidspartnere til å bruke helger til kursing. Jeg tenkte av og til på hvor umulig dette ville ha vært i Norge!

Dette prosjektet er vellykket og jeg håper at NORLAG med sine nye medlemmer fortsetter med samlingene og kursingen i flere regioner. Sensommeren 07, var det avsagt omkring 100 dommer i de regionene som vi gav opplæring. Det synes vi er et godt resultat, og forhåpentligvis bare begynnelsen.

Samfunnsstraffprosjektet er et godt eksempel

på hvordan Norlag jobber. Uten dommere og påtalejuristene i Norlag som gjorde en fantastisk innsats, hadde det ikke vært mulig å få de til. Hvis en ung og vaklende friomsorg var blitt valgt som "kanal" for å implementere samfunnstjeneste, hadde vi aldri klart å få det til. Friomsorgens direktorat fikk stor drahjelp til å bygge gode relasjoner og god dialog med domstolsenhetene og påtaleenhetene rundt omkring i regionene i forbindelse med disse seminarene.

Fengselsmodernisering

På fengselsiden hadde vi høy aktivitet. Førstebetjent Morten Aksdal og jeg brukte mye tid på å besøke fengslene for å bygge tillit og skape et godt grunnlag for dialog og påvirkning, både med fengselsdirektoratet og med fengselslederne. Dette var mulig fordi at vi hadde regelmessige møter med Justisdepartementets politiske ledelse som gav oss vide fullmakter.

Mye kunne ha vært skrevet om fengsels situasjonen i Georgia, men jeg tror ikke at jeg er i stand til å beskrive mine opplevelser derfra.

Noen få av prosjektene som vi gleder oss over å ha fått til:

I samarbeid med norsk Aetat (NAV), klarte vi å få iverksatt to opplæringstiltak. Det fantes ingen arbeidsdrift eller aktivitetsdrift i georgiske fengsler. I det store kvinnefengslet i Tbilisi er det nå en frisørsalong som ble iverksatt høsten 2006. Takket være samarbeid med georgiske myndigheter og organisasjoner, og norsk Aetat ble dette mulig. Hovedhensikten med prosjektet:

- å vise georgiske myndigheter at det går an å lage arbeidsdrift og gi opplærings-tilbud til innsatte
- at dette er noe de må få på plass i sin humaniseringsprosess
- at dette vil redusere skadevirkningene som innsatte i georgiske fengsler blir påført
- at dette vil redusere tilbakefallsprosenten.

Norlag, med budsjettmidler fra Det norske utenriksdepartement og aetat, finansierer prosjektet ut 2007, mens det georgiske Justisdepartement har forpliktet seg til å ta over og sikre driften fra 1 januar 2008. Medio sommeren 2007 hadde ca 50 kvinner fått opplæring og sertifikater. Allerede er det noen kvinner som har fått jobb etter løslatelse på grunn av dette.

Ved høysikkerhetsfengslet i Kutaisi (Georgias nest største by) er det etablert skoproduksjon og skomakerverksted. Et tredje prosjekt i samarbeid med NAV er planlagt i form av veksthus og gartneridrift.

I samarbeid med en norsk stiftelse som gir økonomisk hjelp til vanskeligstilte kvinner, PRI (Penal Reform International), det georgiske Justisdepartement og fengselsmyndigheter, er Norlag nå i ferd med å starte et prosjekt i det store kvinnefengslet. Prosjektet skal sørge

for flere utdanningstilbud, hjelp og bistand for innsatte med barn, jobbsøking mv.

Samarbeid og forankring

I samarbeid med PRI, har NORLAG støttet en rekke mindre prosjekter drevet av NGOer (frivillige organisasjoner) i Georgia. Noen av prosjektene er rettet mot innsatte, mens andre er rettet mot friomsorgens klientell. Hovedmålsettingen er å vise georgiske myndigheter nødvendigheten av å samarbeide med disse organisasjonene og hvilken ressurs dette er. De har ingen historie eller erfaring med at private organisasjoner har sin rett eller noe å bidra med.

På kriminalomsorgssiden har NORLAG i samarbeid med det georgiske Justisdepartementet

- utviklet og produsert en varetektsmanual som nå brukes i georgiske fengsler
- gitt støtte til opplæring av fengselspersonell
- støttet oversettelse og trykking av Nordisk lærebok om fengselsutdannelse
- organisert og finansiert studiereise og opphold til Norge (KRUS) for seks lærere ved det planlagte utdanningscenteret som forhåpentligvis åpnes i vinter, felles utdannelse for fengselspersonell og friomsorgspersonell.

På dommer- og påtalesiden har NORLAG i tillegg til samfunnsstraffprosjektet drevet

- prosjektet "Sammenhengende rettsmøter" ved flere domstolsenheter. I Georgia holdes det gjerne 8 rettsmøter hvis det er 8 vitner i en straffesak. Målsettingen er at det skal bli en sammenhengende sak, lik Norge.
- Det er holdt en rekke todagers kurs for dommere og dommerassistenter ved High School of Justice, med vekt på menneskerettigheter og praksis ved Strasbourgdomstolen, bevisvurderinger mv. Ved utgangen av 2006 hadde ca 170 dommere og dommerassistenter gjennomgått

Celle i nyåpnet fengsel.

- opplæringen, kursene fortsatte i 2007.
- Gjennomført studietur for dommere, påtaleansatte og ansatte ved High School of Justice til Norge.
- Georgia har etablert "Public Attorney Service" for å sikre tiltalte mulighet til fri forsvarer i straffesaker. Norlag driver en rekke kurs for å sikre disse en grunnleggende kompetanse, spesielt i forhold til EMK og andre internasjonale standarder.

Hvorfor NORLAG?

Noen ganger spurte jeg meg selv, hva er hensikten med å være her? Det var på dager hvor alle avtaler falt i grus fordi mine georgiske kontakter hadde glemte dem,

misforstått, endret dem, tatt fem ukers jule- og nyttårsferie, eller bare ikke tok det hele så nøye. Men som oftest tenkte jeg: Dette er en fantastisk utfordring, meningsfull og spennende. Jeg er stolt over å ha vært en del av NORLAG og føler meg sikker på at Norge har fått utrette ting av betydning.

Det var rart og litt vondt å forlate familie og venner ved utreise. Det var rart og litt vondt å reise fra Georgia og mange spennende menneskemøter. ○

Georgia vil derfor for alltid
"be on my mind".

Nytt om navn

KRIMINALOMSORGS-AVDELINGEN

Jan-Erik Sandlie, prosjektleder

Juridisk seksjon

Førstekonsulent Kjerstin Lehmann
Rådgiver Anne-Li Ferguson
Førstekonsulent Kathrine Ekeberg

KRIMINALOMSORGEN REGION ØST Ila fengsel-, forvarings- og sikringsanstalt

Gry S. Gustavssen, fengselsførstebetjent
Akerhus friomsorgskontor
Jomny Bjørkli, friomsorgsleder

KRIMINALOMSORGEN REGION NORDØST

Akershus friomsorgskontor
Jonny Bjørkli, friomsorgsleder

KRIMINALOMSORGEN REGION SØRVEST Stavanger fengsel

Anne Bollestad, fengselsførstebetjent/avdelingsleder ved rusmestringsenheten
Geir Inge Angelvik, fengselsførstebetjent
Egil Kjartan Sand, fengselsbetjent
Arild Sjøvold, fengselsbetjent
Dan-Sigve Skjørestad, fengselsbetjent, fast avløser. Steinar Kjølås Olsen, fengselsbetjent, fast avløser

KRIMINALOMSORGEN REGION VEST Vik fengsel

Roy Egil Stadheim, fengselsleder

KRIMINALOMSORGEN REGION NORD Bodø fengsel

Marte Ann Helness og Kenneth Jansson, fengselsinspektører

Trondheim fengsel Leira avdeling

Fengselsinspektør Torbjørn Nilsen, er ny avdelingsleder, tidligere førstebetjent.

Åpne fengsler

Har fengsler med lavere sikkerhetsnivå mindre vold, bedre faglig innhold og mer engasjerte ansatte enn andre fengsler? Fire fengsler kjent for god praksis, presenterte sin virksomhet for ledere og tilsatte på alle nivåer og alle typer fengsler på en inspirasjonsdag på KRUS.

Tekst og foto: Grethe Rødskog Fodstad, KSF

Bastøy fengsel er preget av en overordnet tenkning om humanisme, økologi og ansvarstrening og er "berømt" i inn og utland.

Åna fengsel, Rødgata avdeling vektlegger progresjon, tilrettelegging og innhold i soningen som skal være relevante for livet etter soning.

Bjergvin fengsel åpnet for ett år siden. Det lanserte tidlig ideen om å være et tjenestetorg hvor eksterne samarbeidspartnere som NAV, Husbanken, Røde Kors, sosialkontoret, Kalfar-kollektivet, friomsorgen etc. trekkes aktivt inn. Utradisjonelle virkemidler som kunst og filosofi er en viktig del av virksomheten i fengselet.

Trondheim fengsel, Leira avdeling

Leira – en lærende organisasjon, en faglig suksess og en arbeidsmiljøvinner

En dag i oktober satt den nyslåtte pensjonisten Roar Moholdt på KRUS og fulgte presentasjonen av studien som Utviklingsenheten i Trondheim kommune har gjort av Leira avdeling ved Trondheim fengsel: "Konsekvenspedagogikk i en lærende organisasjon". Hvilke faktorer kan bidra til å forklare de gode

resultater som Leira oppnår og på hvilke områder kan enheten videreutvikle sin organisasjon fra dagens ståsted, lød problemstillingen.

Studiet av Leira ble igangsatt i oktober 2006 med støtte fra Kriminalomsorgen region nord, Trondheim fengsel og KRUS. Intervjuer med innsatte og med ledelsen, gruppeintervjuer med ansatte, intervjuer med eksterne samarbeidspartnere og observasjoner fra møter, kurs og inntaksintervjuer foruten uformell deltakelse i dagliglivet på Leira ble benyttet. I juli 2007 ble studien avsluttet.

Hva viste undersøkelsen

Leira arbeider gjennomført på en helhetlig måte med få regler som er lette å forstå. Informasjonsflyten er god og dagene er strukturert på en god måte. Leira legger til rette for at innsatte selv over tid vil komme til å ønske konstruktive endringer. De innsatte opplever stor grad av likeverdighet. Videre oppleves Leira som et trygt og hyggelig sted å være med meningsfullt arbeid, de innsatte opplever å bli sett og satt pris på slik som de fremstår i samhandling med andre.

I praksis arbeides det kontinuerlig med forberedelser for den enkelte innsattes løslatelse. Jobb og bolig skal være avklart. Enheten samarbeider her med eksterne instanser som for eksempel NAV, konfliktrådet og Stavne gård. Etter løslatelse kan det forekomme sosial kontakt mellompersonalet på Leira og den tidligere innsatte, for eksempel kan de møtes i hestesammenheng. Johansen understreket at man på Leira arbeider kontinuerlig med nye ideer for å videreutvikle sin praksis slik at den positive utviklingen fra tiden i fengselet ikke skal ødelegges av sosiale vansker etter løslatelse.

Hva kan forklare Leiras gode resultater

Per E. Johansen hadde funnet mange suksessfaktorer på Leira. Det gikk både på hva de gjør og hvordan de gjør det. Han illustrerte dette med forskjellen på å oppnå blikk-kontakt og å stirre og utdypet det med å si at her "får den innsatte til seg selv i sitt eget liv. Det er det veldig mange innsatte som ikke kan". Han understreket at arenaen er av betydning for hvordan man tenker og at det på Leira er det samsvar mellom verdier og praksis. - Et humanistisk menneskesyn og konsekvenspedagogikken er fundamentet. Johansen minnet om det gode arbeidsmiljøet - Leira fikk etatens arbeidsmiljøpris for 2006. Videre har Leira et lavt sykefravær, på mellom 1,5 og 4 %, mens sammenlignbare steder kan ha opptil 30 %. I tillegg har de en sunn økonomi. De har arbeidet kontinuerlig med lav bemanningsdekning som en del av sin strategi. Leira er en lærende organisasjon som stadig videreutvikler tiltak, prøver dem ut, evaluerer og korrigerer dersom det er nødvendig, sa han.

På tross av at opptil 90 % av de innsatte på Leira soner for rusrelaterte forhold, forekommer rus kun unntaksvis ved fengselet. Det er ikke problemer med voldsutøvelse eller rømning. Her er åpne dører og vekt på fellesarealer. De ansatte er lett tilgjengelige for de innsatte. De ansatte bruker ikke uniform, det er en uformell atmosfære, alle er på fornavn. Ansatte og innsatte arbeider sammen i gartneri, verksted, vedlikehold og vaskeri.

Det foreligger ikke nøyaktige data om hvordan de tidligere innsatte klarer seg i samfunnet etterpå, men hovedinntrykket er at de klarer seg godt.

Konsekvenspedagogikk

Konsekvenspedagogikken ble grunnlagt av den danske filosof og pedagog Jens Bay i 1982. På Leira er metoden videreutviklet gjennom praksis sammen med Bay helt siden Leira ble opprettet i 1986. Konsekvenspedagogikk bygger på en teori om sosial læring og utvikling som forutsetter en målrettet virksomhet basert på en felles holdning.

Per Johansen som presenterte undersøkelsen og Sol Olsvik som var ansvarlig for datainnsamlingen, begge Trondheim kommune

Fengselsinspektør Roar Moholdt med fengselsbetjentene Morten Gran, Kari Agnes Østvik og Tove Wigum

Sentralt i er

- FRIHET:** Den enkelte har selv frihet til å velge sine handlinger.
- VALG:** Gjennom dialogen åpnes nye valgmuligheter for atferd.
- HANDLING:** Det er handlingen som forteller hvem man er.
- KONSEKVEN:** Alle handlinger skaper en eller annen konsekvens.
- ANSVAR:** Eierskapet til egen handling blir dermed sentralt.
- Alle ansatte på Leira har gjennomgått et 30 vekttalls studium eller tilsvarende kurs i metoden.

Utfordringer for Leira

Et kriminalitetsbilde som stadig er i endring.

Fordi man bygger på et gjensidig tillitsforhold, kan kriminelle som ikke vil rehabiliteres seg, oppfatte Leira som et OK sted å være. Økningen av innsatte med psykiske problemer er en annen utfordring. Videreføring av den konsekvenspedagogiske kjernekompetansen er også en utfordring. Og lederskiftet, hvem som blir ny leder? De fire fra Leira var veldig avslappet og trygge på at dette ville gå fint. Moholdt har sørget for at ansatte på Leira har hatt mye ansvar og frihet i arbeidet, Leira fremstår veldig godt rustet for fremtiden.

Foreldreveiledningsprosjektet

Foreldreveiledningsprosjektet på Leira ble entusiastisk presentert av fengselsbetjent

Morten Gran. Det startet for 1,5 år siden og er fundamentert i et grundig opplegg fra Barne- og familiedirektoratet. Deres "Program for foreldreveiledning" inneholder 8 temaer for et godt samspill: Vis positive følelser – at du er glad i barnet. Juster deg til barnet og følg dets initiativ. Snakk til barnet om ting det er opptatt av og prøv å få i gang en "følelsesmessig samtale". Gi ros og anerkjennelse for det barnet klarer å gjøre. Hjelp barnet til å samle oppmerksomheten sin, slik at dere har felles opplevelse av det som er rundt dere. Gi mening til det barnet opplever av omverdenen ved å beskrive det dere opplever sammen og ved å vise følelser og entusiasme. Utdyp å gi forklaringer når du opplever noe sammen med barnet. Hjelp barnet å kontrollere seg selv ved å sette grenser for det på en positiv måte - ved å lede det, vise positive alternativer og ved å planlegge sammen. Minst 65 barn har i denne perioden besøkt Leira, noen flere ganger. Gran understreket at mange barn av straffedømte har det vanskelig. Mange av dem blir selv senere kriminelle. ○

Leira

Åpen avdeling under Trondheim fengsel. Stor frittliggende eiendom utenfor Trondheim. 13 ansatte i turnus og totalt 19 ansatte: 4 ansatte på gartneriet (tre stillingshjemler) 3 ansatt i ledelsen + 1 lærer fra Brundalen vg skole på bilverkstedet 29 innsatte, hvorav 4 kvinner

Statistikk om åpne fengsler

I 2002 hadde kriminalomsorgen 941 plasser i fengsler med lavere sikkerhetsnivå. Fire år senere hadde etaten 1247 slike plasser, en økning på 33 prosent, ifølge forsker Ragnar Kristoffersen ved Kriminalomsorgens utdanningscenter. Samtidig med denne store økningen i antall åpne plasser, er kapasitetsutnyttelsen av slike plassene økt fra 91 til 94 prosent. Riktignok ligger man fortsatt noe under utnyttelsen av lukkede plasser, men utnyttelsen av åpne plasser krever god logistikk fordi mange slike dommer er korte. Tallene viser at dette lykkes etaten med i veldig stor grad.

Innsettelse

Hovedregelen er at dømte settes inn i lukket fengsel, samtidig som straffegjennomføringslovens paragraf 11 sier at "Kriminalomsorgen skal vurdere om domfelte kan settes direkte inn i fengsel med lavere sikkerhetsnivå dersom det er idømt fengselsstraff på inntil 2 år". Ca 58

prosent av de som teoretisk kunne komme i betraktning, får slik soning. Det er dermed fortsatt mye å gå på. Andel kvinner som settes inn i både lukket og åpent fengsel ligger på 5 prosent, dvs. ingen økning på åpent regime for kvinnene selv om det er blitt flere slike plasser.

Tilbakefall / mytefall

Av alle som ble løslatt fra åpent fengsel i løpet av 2005 hadde 16,6 % fått en ubetinget dom pr 13.08.07, 2,9 % hadde fått dom på samfunnsstraff, 0,5 % hadde fått reaksjoner som narkotikaprogram med domstolskontroll eller betingede reaksjoner, mens ca 80 % ikke hadde fått noen ny dom. Ser man på tiden før den dommen de ble løslatt fra i 2005 hadde 74 % av de som ble løslatt fra åpen soning ingen tidligere soning, mens 48 % av de som ble løslatt fra lukket soning var uten tidligere soningserfaring. ○

Fengselsreformer

Fagdag for å markere Erik Såheim bidrag for kriminalomsorgen

Tekst og foto: Grethe Rødskog Fodstad

Ekspedisjonssjef Kristin Bølgen Bronebakk ønsket velkommen til fagdagen. Hun fremhevet Erik Såheims evne til å ta initiativ til å bringe faglige innspill videre, stille de riktige og de kritiske spørsmålene og vekke debatt; hans nysgjerrighet på det som foregår utenfor Norge og hans omtanke for utvikling av Bastøy fengsel.

Professor Andrew Coyle ved International Centre for Prison Studies, Kings College, London var fengselsleder i 25 år før han nå bruker sin innsikt, klokskap, medmenneskelige varme, nettverk og praktiske sans ved dette viktige Instituttet for fengselsstudier. Det var til stor faglig inspirasjon for deltakerne at denne velkjente kapasiteten tok turen til Oslo for å hedre Erik Såheim.

Professor Coyle viste til at fengselsarbeid ofte ikke har prestisje i samfunnet, og at det derfor er viktig å fremheve det viktige og krevende arbeid de ansatte i fengslene utfører. Han trakk frem reformarbeidet i fengselsvesenet i Europa de siste 20 årene, fra den gang Europarådet hadde 21 medlemsland til dagens 47 medlemsland. Videre viste han til det viktige arbeidet som Europarådets torturovervåkingskomité utfører. Han minnet om at man bør være ydmyk for innspill utenfra, også til land som Norge med sin samfunnsstruktur og humanisme og derfor kan oppleve påbud som legeundersøkelse ved innsettelse som unødvendig. Hos oss er ikke personene som settes inn i fengsler skadet i tøffe forhør og lignende, men utgangspunktet for slike regler skal være de svakeste. Vi har heller ikke tuberkulose, her i Norge er det bistandsarbeidet overfor andre land som har vært viktig.

Coyle fremhevet Eriks innsats i det internasjonale arbeidet og at Norge har grunn til å være stolt av sin kriminalomsorg. Han minnet om at overgangen fra militær til sivil forankring av fengselsarbeidet er ikke mer enn snautt 170 år gammelt. Han roste det høye utdanningsnivået til fengselstjenestemennene i Norge. - I England er utdanningen på 8 uker, sa han.

Han fremhevet Norge som et forbilde i å bevare et lavt fangetall og i å ha et generelt progressivt system, uten overfylte fengsler og terror, men med for eksempel et gode helse- og undervisningstjenester til fangene. Siden 1992 er alle fengslene i Storbritannia bygd av private. Av utfordringer trakk han frem høy-

sikkerhetsfengsler, rus, internasjonal kriminalitet, utlendinger i fengsel, varetekt og stigmatisering av tidligere straffedømte foruten videreutvikling av lovgivningen.

Blant mange temaer var han også innom hva vi måler. Ofte er det negative forhold, fordi disse er lette å måle, som rømminger. Han rådet oss til heller å se på det man lykkes med, trekke frem det positive. Man må dessuten alltid huske at det er frihetsberøvelsen som er straffen. Under straffegjennomføringen bør fengselsvesenet ha en forpliktelse til å tilføre den fengslede noe positivt, for eksempel legge til rette for at vedkommende vil ha mindre sannsynlighet til å begå ny kriminalitet. Det er viktig å bruke tiden i fengselet bevisst, selv om fengsler pr definisjon ikke er et reformsted. Vi sender ikke folk i fengsel for å endre dem, men for å straffe dem. Det er viktig å fengsle færre. Man skal også unngå å definere folk ut fra deres lovbrudd. Økonomi, gjeld og bolig og en viss form for støtte i forbindelse med overgangen til frihet og litt etterpå er nødvendig. Han trakk frem at det er positivt å bruke lekmen/frivillige i dette arbeidet. Straff og rehabilitering er ikke i motstrid med hverandre. Man bør unngå særomsorg innen fengslene, og i stedet bruke samfunnets ordinære tjenester, dvs. ikke utvikle parallelle systemer for de domfelte. Hele veien er viktig å kunne finne lokale praktiske løsninger.

Å ha høy moral, men slett ikke være moralistisk, vil alltid være viktig. Et best mulig fengselsvesen basert på internasjonale studier, er viktig sa han og trakk frem Norge som et eksempel til etterfølgelse.

Økologi og endringsarbeid i praksis

Blant innleggene på seminaret viste "Økologi og endringsarbeid i praksis", ved fengselsleder Øivind Aklnaes, Bastøy fengsel, at arven etter Erik Såheim blir forvaltet på en ypperlig måte. Betydningen av å ha en overordnet filosofi for arbeidet og troen på det gode i mennesket kan muligens stå som essensen i hans innlegg.

Naturlig nok var det på fagdagen en orientering om reformprosesser i Norge. Her var det arbeidet med ny stortingsmelding om kriminalomsorgen som ble trukket frem. Innlegg om reformprosesser i den russiske fengselstjenesten og om Europarådets rolle i europeisk fengselspolitikk måtte utgå. Men spesielt interessen for dialog rundt Coyles innlegg, mange hilsninger og gaver, Erik Såheims avslutningsinnlegg og helt overraskende for mange, innlegg fra justisminister Knut Storberget, var tidsrammen nesten sprengt for et tankevekkende og hjertevarmt seminar. ○

Erik Såheim flankert av Irene Nygaard, hans nære medarbeider på Bastøy, og justisminister Knut Storberget. Heidi Bottolfs, nær medarbeider i Justisdepartementet med internasjonalt arbeid til høyre og ekspedisjonssjef Kristin Bølgen Bronebakk til venstre.

Med et faglig glimt i øyet

Nyslått pensjonist Erik Såheim intervjuet av Grethe R. Fodstad

- Jeg prøvsmakte på etaten for 30 år siden. - Da underviste jeg på Fengselskolen i halvannet år, men fant det ubehagelig å undervise uten nevneverdig praktisk kjennskap til etaten. Midt på åttitallet kom jeg til Kriminalomsorgsavdelingen i Justisdepartementet hvor jeg for det meste var ved Innholdskontoret, dvs. vi arbeidet med innholdet i fengselsstraffen. Jeg arbeidet mye med innsattes skoletilbud, men også med Tjenestemannsrolleprosjektet, kontaktbetjentordningen, og en rekke andre faglige spørsmål. Etter vel et år returnerte jeg til Fengselskolen og KRUS. Jeg fikk nå ansvaret for etter- og videreutdanningen. Mot slutten av 80-tallet tok jeg spranget ut i fengselsverden. Jeg fungerte i halvannet år som underdirektør på Oslo fengsel. Solheim var direktør, men viktigst for meg var det kanskje at jeg ble kollega med og beundrer av Are Høidal. Fra Oslo fengsel forflyttet jeg meg til Bastøy landsfengsel. Jeg ble på Bastøy i elleve år før jeg igjen kom til Kriminalomsorgsavdelingen, nå for å konsentrere meg om det internasjonale feltet.

- Underveis har jeg derfor vært heldig og fått vært med på mye i kriminalomsorgen. Det har vært interessant og lærerikt alle steder, men tiden på Bastøy er den jeg husker tilbake på med særlig glede. Det arbeidet jeg startet der er også blitt videreført på en flott måte. *Arbeidet i kriminalomsorgen har ikke bare gitt meg kunnskap og metoder og om vår egen organisasjon.* Jeg tror jeg har lært mye om livet og samfunnet. Jeg har også fått gode venner. Særlig perspektivrikt har det nok vært å kunne få jobbe mer internasjonalt. Internasjonalt arbeid burde etter min mening være et element i lederutvikling av fengselsledere - spesielt ledere av større fengsler, fremhever han.

Hva mener du kjennetegner utviklingen i etaten disse tretti årene?

- Det har skjedd veldig mye positivt i norsk kriminalomsorg. Til tross for vekst i kapasitet, har bevilgningene i hovedsak holdt tritt. Vi har ikke fått en fattigdomsutvikling i fengselsvesenet slik som de har opplevd i svært mange andre land. Man kunne selvsagt ønsket seg mer. Men spesielt på bygningssiden har kriminalomsorgen vært fulgt med mye ressurser. Kontaktbetjentordningen har betydd aller mest i denne perioden. Den har betydd veldig mye for miljøet ute i anstaltene. Vi har fått mer reflekterte og nyanserte betjenter. Skal jeg trekke frem noe negativt, må det være at det har tatt for lang tid å øke kompetansen til lederne. Med lederutvikling tenker jeg først og fremst på den faglige lederutviklingen. Anstaltlederne må få anledning til å utvikle seg. Vi er også for dårlige til å lære av hverandres erfaringer. Det er mye god erfaring spredd rundt om i Norge, men vi er for lite nysgjerrige på andres erfaringer.

Selv om jeg begynte med å si at det meste er blitt bedre, er det også viktig å peke på at vi lever i en internasjonal verden. Det som skjer i andre land påvirker oss. Det er behov for å styrke vår innsats i de organer som gir råd, hvor beslutninger fattes og policy utformes. Særlig viktig for oss er det å være til stede i Europarådets organer. Det er særlig nødvendig fordi vi ikke er medlem av EU. Nå holder jeg på å utarbeide en erfaringsrapport med refleksjoner rundt internasjonale fengselsreformer, der går jeg nærmere inn på noen av disse utfordringer.

Det spennende med kriminalomsorgen er at den er så mangfoldig. Det kan være mange motiver for å ønske å jobbe i kriminalomsorgen. Utdanningsspørsmålet for tjenestemennene i fengslene er viktig fremover. Kompetanse er viktig, men selv stiller jeg meg noen tvilende til om det er riktig at alle skal gå gjennom den samme standardiserte betjentutdanningen. Jeg er tilhenger av koordinert faglig mangfold. Jeg er også veldig spent på hva som kommer ut av Stortingsmel-

dingen og hva som blir løsningen på omorganiseringsspørsmålet. I utgangspunktet synes jeg direktoratsmodellen er et klokt valg, men det er mange uavklarte spørsmål.

Hva har du satt mest pris på under dine år i etaten?

- Det jeg har trivdes aller mest med å være i ytre etat og ha med innsatte å gjøre. I kontakten med innsatte får du innsikt i livets mangfoldigheter. Du får respekt for de som kjemper, men ikke alltid får livet på skinner. Skulle jeg ønske noe, er det at vi som jobber i etaten blir mer synlige i samfunnsbildet. Jeg synes etatens folk deltar for lite i samfunnsdebatten. Jeg er selv intet unntak. Fengslets erfaringer er betydningsfulle samfunnsfaringer. Vi som jobber der må synliggjøre de erfaringene de som sitter inne har. Alle mener noe om fengsler, men fengselsinnsattes og fengselsansattes synspunkter og erfaringer kommer bare unntaksvis fram i samfunnet, understreker han. ○

Bosetting av prøveløslatte fra TOG-avdelingen (Tiltak overfor gjengangere)

- et prosjekt i Kriminalomsorgen region øst ved Oslo fengsel og Oslo friomsorgskontor vant statens tiltakspris for bostedløse 2007

Tekst og foto: Grethe R. Fodstad, KSF

- Gratulerer! Bosetting av prøveløslatte er et utmerket eksempel på godt arbeid for å forebygge og avskaffe bostedsløshet. En god og trygg bolig må være på plass for å kunne starte på et liv uten kriminalitet, sa kommunal- og regionalminister Magnhild Meltvedt Kleppa da hun delte ut prisen.

- I TOG skjer arbeidet kreativt og med metoder mange kan lære av, resultatene er oppsiktsvekkende, sa juryleder, direktør Bente Klingenberg, Husbanken region øst.

Prisen er en hederspris for tiltak innen den nasjonale strategien mot bostedsløshet: "På vei til egen bolig", regjeringens strategi for å forebygge og bekjempe bostedsløshet. Husbanken koordinerer arbeidet med gjennomføringen av strategien og sto for et flott arrangement i Kulturkirken Jacob i Oslo 12. november. Prøysens sang: Du skal få en dag i morra, lød innledningsvis. Til avslutning intervjuet skuespiller Sven Nordin to tidligere slitne rusmisbrukere som har de sentrale rollene i Per Gynt-filmen som nå er under innspilling. Vi fikk se klipp herfra som viser hva som er mulig hvis du får sjansen på en all right måte.

TOG-prosjektet er et praktisk prosjekt i Kriminalomsorgen region øst ved Oslo fengsel og Oslo friomsorgskontor. Selve TOG-avdelingen har 15 innsatte og 10 ansatte i Oslo fengsel. Regionen søkte Husbanken om midler til prosjektet høsten 2005, prosjektet var i gang 1. april året etter. Målet er at den dømte skal

Utenfor kirken har sentrale ankerpersoner bak TOG i region, fengsel og friomsorgskontor sluttet seg til prisvinnerne.

greie seg ute etter endt dom uten ny kriminalitet. En egnet bolig er en forutsetning for å klare dette. Arbeidet med bolig trekkes inn i den enkeltes ansvarsgruppe og i den individuelle planen. Mer en 70 domfelte er løslatt via TOG-prosjektet, de fleste til egen bolig og

noen til behandling i institusjon. TOG-arbeidet i kriminalomsorgen går tilbake til 2001. Det er et grundig utviklet opplegg, hvor også KRUS har bidratt med evalueringer og korrigeringer.

Dette var tredje gang prisen ble delt ut. Av 21 innsendte forslag i år hadde juryen nominert fire. Foruten vinneren – TOG – var det "Fra fengsel til bolig" under Helse- og velferdsetaten i Oslo kommune, Kvinnehuset i Sandviken i Bergen og Samarbeidsprosjektet i Indre Oslo: Færre utkastelser. [o](#)

Kommunal- og regionalminister Magnhild Meltvedt Kleppa deler ut prisen til prosjektleder Hege Kongerud, Oslo friomsorgskonto. Det er et bilde og en sjekk på 75.000,- mens resten av TOG-gjengen fra Oslo fengsel og Oslo friomsorgskontor er fornøyde tilskuere.

Trygg kriminalomsorg

Arbeidstilsynet kom i vinter med pålegg om å forbedre kriminalomsorgens systematiske arbeid med helse, miljø og sikkerhet. KSF har nå gitt sin tilbakemelding. Første milepæl er dermed nådd etter at Arbeidstilsynet i 2006 gjennomførte tilsyn i 35 fengsler og friomsorgskontor i fire av kriminalomsorgens regioner. Tilbakemeldingen er et resultat av en bred prosess der både vernetjeneste, tillitsvalgte, de seks kriminalomsorgsregionene, KRUS og KITT har vært trukket med.

Av seniorrådgiver Jan-Inge Helgheim, KSF

I arbeidet med å følge opp Arbeidstilsynets pålegg, ble det etablert en prosjektgruppe bestående av sentralt hovedverneombud, arbeidsgiver og organisasjonene. Mandatet var todelt: Første del var å utarbeide forslag til HMS-system for hele kriminalomsorgen. KSF har i brev av 09.11.2007 oversendt HMS-systemet til Arbeidstilsynet. Andre del består i å utarbeide en plan for hvordan HMS-systemet kan implementeres i kriminalomsorgen. Frist for tilbakemelding til Arbeidstilsynet er 15. april 2008.

Nå begynner neste fase. Vi må ha en grundig oppfølgingsprosess for å sikre god opplæring og instruksjon i rutiner og systemer. Bred representasjon i oppfølgingsprosessen er like viktig som i arbeidet med tilbakemelding til Arbeidstilsynet.

Pålegg og tilbakemeldinger HMS-rutiner i forbindelse med endring og omstilling

Tilsynet viser at omstilling og endringer med innvirkning på arbeidsmiljøet er gjennomført uten at arbeidsmiljøkonkvensene er vurdert på forhånd. Dette har bidratt til økt stressbelastning for mange ansatte. Arbeidstilsynet skriver videre at det i alle enheter oppleves å være ubalansert mellom de oppgavene som forventes utført og de ressurser som er til rådighet for å utføre oppgavene. Denne ubalansen påvirker ansattes arbeidsmiljø negativt, og flere ansatte har beskrevet en vedvarende følelse av utilstrekkelighet. Dette er en type belastning som kan føre til helseskade. Ansatte har i intervjuer også beskrevet andre psykiske og fysiske helsebelastninger som følge av forholdene.

På bakgrunn av dette ba Arbeidstilsynet KSF iverksette HMS-rutiner som skal sikre at det i forkant av omstilling eller endring, foretas vurdering av arbeidsmiljøkonkvensene (risikovurdering) og at det iverksettes hensiktsmessige tiltak. Rutinene skal være tilpasset det nivået i kriminalomsorgen der omstillingen eller endringen iverksettes, og skal sikre at negative

arbeidsmiljøkonkvenser blir formidlet til det beslutningsnivået i kriminalomsorgen som kan iverksette nødvendige tiltak. Rutinene må sikre at risikovurderingen foretas både når omstillingen eller endringen er besluttet innenfor kriminalomsorgen og når den er initiert av andre aktører.

I tilbakemeldingen fra KSF og hovedverneombudet fremgår det at det nå er utarbeidet en HMS-rutine som skal sikre at det i forkant av omstilling eller endring, foretas vurdering av arbeidsmiljøkonkvensene (risikovurdering) og at det iverksettes tiltak. I rutinen fastslås det at omstilling og endring i kriminalomsorgen skal bære preg av trygghet og forutsigbarhet, med stor vekt på de tilsattes medvirkning og medinnflytelse fra arbeidstakernes organisasjoner. I rutinen er det også understreket at etter endringer og omstillinger skal den ansvarlige sørge for evaluering av arbeidet.

Gjennomføring av risikovurdering, gjennomføring av tiltak og etablering av HMS-rutiner

Tilsynet påpeker at det ikke er dokumentert at de helsemessige konsekvensene av eksisterende arbeidstidsordninger er vurdert. Det er heller ikke dokumentert at særavtalen for arbeidstid i kriminalomsorgen er vurdert ut fra reglene i den nye arbeidsmiljøloven som trådte i kraft 1. januar 2006. Arbeidstilsynet har blant annet i intervju med ledere og ansatte fått vite at flere ansatte i kriminalomsorgen har helse- og velferdsplager forbundet med skiftarbeid.

På bakgrunn av dette ba Arbeidstilsynet KSF kartlegge og vurdere risiko for uhelse forbundet med arbeidstidsordningene i kriminalomsorgen. På bakgrunn av risikovurderingen skulle det også iverksettes nødvendige tiltak for å forebygge uhelse og iverksette HMS-rutiner som sikrer at de helsemessige konsekvensene av turnusordninger jevnlig vurderes.

I tilbakemeldingen fra KSF og hovedverneombudet heter det at det etter pålegget er

gjennomført en risikovurdering av uhelse forbundet med arbeidstidsordningene i sikkerhetstjenesten. Det ble innhentet sykefraværstall for kriminalomsorgen for å forsøke å finne årsakssammenheng mellom fravær og arbeidstidsordninger. Videre ble kriminalomsorgens forprosjektrapport "Sykefravær i kriminalomsorgen" benyttet.

En arbeidsgruppe nedsatt av KSF har også gjennomført samtaler ved ulike enheter i kriminalomsorgen for å kartlegge fordeler og ulemper med de forskjellige arbeidstidsordningene: dagtid, 2-skift, 3-skift, rene nattevakter og deltid. Tilbakemeldingene viste at skiftordninger med lange vakter og muligheter til å bytte til seg vakter kan medføre svekket sikkerhet. Det å ha turnusordning med store variabler med lange vakter og mye fritid, kan på sikt skape uhelse.

Innføre HMS-system og utøve systematisk HMS-arbeid (internkontroll)

Tilsynet viser betydelige mangler i det systematiske HMS-arbeidet i kriminalomsorgen med hensyn til aktiviteter som kartlegging, risikovurdering og gjennomføring av tiltak på bakgrunn av risikovurdering. Kriminalomsorgen kunne ikke dokumentere et system for behandling av HMS-avvik. Dokumentasjon på gjennomført HMS-aktivitet er mangelfull, og det er ikke etablert et HMS-system som sikrer at informasjon om arbeidsmiljøavvik formidles til det nivå som har tilstrekkelig myndighet til å iverksette tiltak. Tilsynet har avdekket store mangler i det forebyggende arbeidet med flere organisatoriske og psykososiale arbeidsmiljøfaktorer som kan føre til uhelse og utstøting fra arbeidslivet. Dette omfatter forhold som endringer og omstillinger, risiko for vold, arbeidets art og arbeidstidsordninger.

Arbeidstilsynet ba derfor KSF sørge for at det innføres og utøves systematisk HMS-arbeid på alle nivåer og i alle enheter i kriminalomsorgen. HMS-systemet skal tilpasses virksomhetens art og omfatte fysiske, organisatoriske og psykososiale arbeidsmiljøforhold. Det systematiske HMS-arbeidet skal omfatte krav i arbeidsmiljølovgivningen. HMS-systemet skal ha kanaler og rapporteringsrutiner som sikrer informasjonsflyt både horisontalt og vertikalt i linjen i kriminalomsorgen, heter det i pålegget.

I tilbakemeldingen fra KSF og hovedverneombudet heter det at HMS-systemet i første omgang er avgrenset til å omfatte arbeidsmiljøloven. Dette vil imidlertid bygges ut til å

➔ omfatte den HMS-lovgivningen som er relevant for kriminalomsorgen.

HMS-systemet for kriminalomsorgen har følgende inndeling

Del 1: HMS-håndbok (overordnet del)

Del 2: Rutinedel (sentrale rutiner og prosedyrer for HMS-arbeidet i kriminalomsorgen)

Del 3: Enhets håndbok (prosedyrer og/eller arbeidsbeskrivelser for spesifikke oppgaver i enheten)

Viktige elementer i arbeidet med å utvikle et helhetlig HMS-system for kriminalomsorgen

Utvikling av målformuleringer. Hovedmål for HMS-arbeidet: "Kriminalomsorgen skal fremme en god helse-, miljø- og sikkerhetskultur som omfatter alle aktivitetsområdene og som bidrar til at alle i kriminalomsorgen tar ansvar og bidrar til systematisk utvikling og forbedring av helse, miljø og sikkerhet." *Forankring hos ledelsen.* For å få systemet til å virke, er det avgjørende å sikre forankring av ansvaret for helse, miljø og sikkerhetsarbeidet hos øverste ledelse i kriminalomsorgen og i alle ledd nedover i organisasjonen.

HMS-opplæring. Det er avgjørende med gode kunnskaper hos ledere og tilsatte om HMS for å få til et godt HMS-arbeid. Det vil derfor bli arbeidet med å få på plass en opplæringsplan for HMS hvor rammene for opplæringen, målgruppe og hvilket innhold opplæringen skal ha, klargjøres. Det vil også

bli arbeidet videre med en rutine for opplæring av nytilsatte i kriminalomsorgens HMS-system.

Kartlegging og risikovurdering. Kartlegging med risikovurdering og oppfølging er viktig i forhold til forebyggende og helsefremmende arbeid. Dette handler om å ligge i forkant av hva som kan gjøres for å sikre gode forhold på arbeidsplassen. Det er utarbeidet rutiner for kartlegging og risikovurdering.

Avviksbehandlingssystem. Avviksbehandling skal gjennomføres ved avvik i forhold til HMS-lovgivningen med forskrifter, ved avvik i forhold til interne instruksjoner og prosedyrer, ved "nesten ulykker" og i situasjoner der det oppdages forhold hvor det er en risiko for at en uønsket hendelse kan oppstå. Det er utarbeidet en rutine for avviksbehandling.

Overvåking, revisjon og rapportering. Systemrevisjon skal foretas av KSF ved behov, minimum hvert fjerde år for å undersøke om kriminalomsorgen har et HMS-system som er i henhold til HMS-lovgivningens krav. Revisjonen skal også fokusere på om HMS-styringssystemet er tilstrekkelig og hensiktsmessig for å nå de planlagte mål. Det er lagt opp til at HMS-revisjon skal gjennomføres årlig i alle enheter. Regionalt nivå skal tilsvarende foreta en årlig HMS-revisjon i forhold til HMS-arbeidet i enhetene i sin region. I tillegg utarbeider KSF en gang årlig en HMS-rapport basert på årsrapporteringen til Det sentrale arbeidsmiljøutvalget i kriminalomsorgen (SAK). Det er utarbeidet rutiner for revisjon,

systematisk overvåking av arbeidsmiljøet og rapportering.

HMS-rutiner for verneombudenes medvirkning. Det er utarbeidet en rutine som skal sikre at vernetjenesten får informasjon om og tas med på råd og vurderinger under planlegging, gjennomføring og oppfølging av tiltak som har betydning for arbeidsmiljøet, på sentralt, regionalt og lokalt nivå i kriminalomsorgen. Rutinen skal også sikre at verneombudsmedvirkningen blir ivarettatt uavhengig av om saker som har betydning for arbeidsmiljøet behandles etter reglene i arbeidsmiljøloven eller hovedavtalen. *Forholdet til innsatte og forvaltningssamarbeidspartnere.* De innsatte omfattes i stor grad av lover og regler innenfor HMS-området når de er i arbeid. Derfor må også HMS-systemet omfatte denne gruppen. Det vil bli arbeidet videre med problemstillinger knyttet til innsatte/domfelte. I HMS-systemet er forholdet til forvaltningssamarbeidspartnere og innleide tjenester omtalt. Det vil arbeidet videre med forslag til avtale.

○

Alle skal bo trygt og godt

Ny avtale om boligsosialt samarbeid

- Vi er på jakt etter de gode tiltakene for å avskaffe bostedsløshet, sa kommunal- og regionalminister Magnhild Meltveit Kleppa og Halvdan Skard, leder av Kommunenes Sentralforbund, etter å ha undertegnet avtalen.

KS og regjeringen har fra 7. september 2005 hatt en samarbeidsavtale om tiltak for å forebygge og avskaffe bostedsløshet. Avtalen varer ut 2007. KS og regjeringen ved Kommunal- og regionaldepartementet, Arbeids- og inkluderingsdepartementet, Justis- og politidepartementet, Helse- og omsorgsdepartementet og Barne- og likestillingsdepartementet har fremforhandlet en ny avtale med sikte på et bredt boligsosialt samarbeid. Avtalen som legger opp til et mer forpliktende samarbeid mellom KS og regjeringen, går i korthet ut på at partene i fellesskap skal bidra til å utvikle rammebetingelser og tiltak som bidrar til at personer som ikke selv er i stand til det, skal få hjelp til å skaffe seg og beholde en bolig. Kommunal- og regionaldepartementet koordinerer arbeidet med avtalen.

Den første avtalen vektla tiltak som bidrar til å forebygge og bekjempe bostedsløshet. I den nye avtalen som ble undertegnet 24. oktober 2007 er hovedvekten lagt på boligsosialt samarbeid. Avtalen gjelder fra 1. januar 2008 og ut 2010. ○

Halvdan Skard og Magnhild Meltveit Kleppa (Foto: Tor Strand/KRD)

Revidert AKAN-avtale for kriminalomsorgen

Av førstekonsulent Hanne Cecilie Bjørka, KSF

Kriminalomsorgens første AKAN-avtale ble inngått mellom partene i 1984. Sommeren 2006 opprettet KSF en partsammensatt arbeidsgruppe for å revidere avtalen. Den reviderte avtale ble inngått 24. august 2007. Hensikten med revisjonen var å få en AKAN-avtale som samsvarer med den utviklingen som har vært innenfor rus- og avhengighetsproblematikk, både i og utenfor kriminalomsorgen. En annen viktig motivasjonsfaktor var å gi AKAN-arbeidet i kriminalomsorgen et løft.

De største innholdsmessige endringene

Den nye avtalen vektlegger i større grad forebygging, gråsonen mellom arbeid og fritid, og opplæring. Målsettingen for AKAN-arbeidet i kriminalomsorgen er et rus- og avhengighetsfritt arbeidsmiljø. For å oppnå dette er det viktig å jobbe forebyggende gjennom tydelige regler, konsekvent praksis, informasjon og holdningsskapende arbeid - også i forhold til gråsonene. Men for å få dette til er vi avhengig av kompetanse. Kriminalomsorgen må ha ledere, ansatte og AKAN-kontakter som er i stand til å håndtere de utfordringene de blir stilt ovenfor. Det innebærer at alle ledere med personalansvar og alle AKAN-kontakter må få opplæring, og at alle ansatte i kriminalomsorgen må informeres om AKAN-arbeid.

I samsvar med utviklingen i Arbeidslivets kompetansesenter for rus- og avhengighetsproblematikken (AKAN) inkluderer kriminalomsorgens AKAN-avtale også annen avhengighetsproblematikk, som for eksempel spilleavhengighet. Pengespillproblemer er i ferd med å bli et folkehelseproblem av store dimensjoner. I 2005 nådde den årlige omsetningen av pengespill 41,7 milliarder kroner. I kjølvannet av den raskt økende omsetningen utvikler stadig flere personer et problematisk forhold til pengespill. Problemene rammer enkeltmennesker, familier, arbeidsliv og samfunnet generelt. Det eksisterer lite forskning om pengespill og konsekvenser for arbeidslivet. Forskere i AKAN mener likevel det er grunnlag for å danne hypoteser om at ansatte med pengespillproblemer fører til negative konsekvenser og store kostnader for mange bedrifter. Ansatte med pengespillproblemer rapporterer selv om fravær, nedsatt konsentrasjon og produktivitet på grunn av sitt pengespill.

Avtalen inneholder også støtteopplegg for ansatte med rus- eller avhengighetsproblem. Ingen skal miste jobben uten først å få tilbud om hjelp.

Veien videre

AKAN-avtalen skal i sin helhet inngå som en del av kriminalomsorgens systematiske HMS-arbeid. Samtidig ønsker KSF at AKAN-arbeidet også blir sett i sammenheng med andre områder og tiltak, som for eksempel ledelse, personalpolitikk, sykefravær og SIK. Rus- og avhengighetsproblematikk er ikke bare en utfordring i forhold til arbeidsmiljø, det har også et faglig perspektiv.

Det daglige AKAN-arbeidet er det hver enkelt arbeidsplass som har ansvaret for, men KSF vil gjøre sitt for å legge forholdene tilrette. Den nye avtalen med retningslinjer er det viktigste bidraget i denne tilretteleggingen. Avtalens retningslinjer gir en utførlig beskrivelse av hvordan AKAN-arbeidet skal organiseres, de ulike rollene i AKAN-arbeidet og prosedyrer ved brudd på arbeidsreglementet knyttet til rus- og avhengighetsproblematikk. I tillegg vil KSF i løpet av første halvår 2008 lage en felles informasjonsbrosjyre for hele etaten og en plakat hvor den enkelte enheten kan påføre informasjon om hvem som sitter i AKAN-utvalget, hvem som fungerer som AKAN-kontakt(er), osv. KSF tilbyr også å holde en presentasjon av den nye AKAN-avtalen i regionens enhetsledermøter. Innen utgangen av 2007 skal KSF vurdere om det skal utvikles et eget 3-timers kurs, med vekt på etats-spesifikke problemstillinger knyttet til rus- og avhengighetsproblematikk, som kan benyttes i opplæringen av ansatte, nyansatte og vikarer. Det er også besluttet at det skal

gjennomføres en årlig AKAN-samling/tema-konferanse. KSF har foreløpig ikke tatt stilling til om den skal avholdes nasjonalt, regionalt eller lokalt.

Julebord?

AKAN forholder seg til rusmiddelbruk forbundet med arbeid, og er ikke en avholdsorganisasjon. Samtidig ser vi en utvikling der gråsonene mellom arbeid og fritid blir flere og større. Teambuilding, seminarer, representasjon og julebord er eksempler på slike gråsoner. Aftenposten kunne i desember i fjor fortelle at nordmenn flest er positive til å delta på julebord i regi av jobben, men at mange opplever drikkepress. Direktøren for AKAN, psykolog Halvor Kjølstad, sier at det likevel ikke er grunn til å avlyse julebordstradisjonen, men at det er desto større grunn for arbeidsgiver å ta drikkepresset på alvor. Kriminalomsorgens sentrale hovedverneombud minner om at bruk av alkohol i jobbrelaterte situasjoner må dreie seg om at alle på arbeidsplassen skal trives. Kjøreregler for bruk av alkohol på for eksempel julebord, er et forebyggende tiltak som skal sikre fest og glede for alle som er til stede. Det er viktig at arbeidsgiver minner om hva som forventes ved slike arrangementer, og hvilke konsekvenser det vil få hvis grensene overskrides.

○

Kjøreregler

- Ingen skal være ruspåvirket eller spille pengespill i arbeidstiden
- Det er ikke akseptabelt å ha fravær på grunn av rusbruk eller andre former for avhengighet.
- En ansatt som møter beruset, er i bakrus eller bruker rusmidler på arbeidsplassen skal bortvises. Nærmeste overordnede tar forholdet opp med vedkommende dagen etter, og gir advarsel i henhold til gjeldene prosedyre.
- Det er ikke tillat å oppbevare illegale rusmidler eller uforholdsmessig store mengder legale rusmidler (for eksempel medikamenter eller alkohol) på arbeidsplassen.
- Dager etter kurs, konferanser, arrangementer eller spesielle merkedager er vanlige arbeidsdager. Holdningen til rusmiddelpåvirkning ved slike anledninger er følgende den samme som ellers.
- Det skal ikke serveres alkohol i arbeidstiden på kriminalomsorgens område eller arrangementer. Servering utenom arbeidstiden må avtales med ledelsen på forhånd.
- En ansatt med rus- eller avhengighetsproblemer skal tilbys et tilrettelagt støtteopplegg basert på AKANs modell for oppfølging av ansatte.
- En ansatt med et rus- eller avhengighetsproblem har selv et ansvar for å gjøre noe med dette, og kan be om hjelp selv om problemet ikke har gitt utslag i jobb-sammenheng.
- Alle ansatte har et ansvar for å ta opp forhold som belaster arbeidsmiljøet. Det er usolidarisk å late som en ikke ser, bagatellisere eller skjule rus- eller avhengighetsproblemer.

Evaluering av SIF-programmet

Programmet Sikkerhet i Fengsel (SIF) er evaluert av IRIS (International Research Institute of Stavanger), evalueringsrapporten kom i oktober i år. Den presenterer en del kritikk av effekten av SIF-opplæringen. Effekten står i kontrast til den entusiasme kursdeltakerne opplevde under opplæringen. Her gir forfatterne av rapporten en kort sammenfatning av hovedkonklusjonene:

Sikkerhet i fengsel – fra entusiasme og tilbake til hverdagen
Av Roar Høydal og Terje Lie

”Det var et bra kurs, flott og feiende, men lite sitter igjen. Bra gjennomført, men det ble med det” ~ Utsagn betjent

Kriminalomsorgen har i løpet av de siste tre årene gjennomført opplæringsprogrammet Sikkerhet i Fengsel (SIF). Grunntanken i programmet er at en gjennom å styrke de ansattes kompetanse på faktorer som kommunikasjon, samarbeid, beslutningstaking, rutiner og prosedyrer vil en oppnå bedre sikkerhetskultur og større sikkerhet i arbeidet. Programmet er for det meste gjennomført med egne seminarer og øvelser hvor et stort flertall av de ansatte har deltatt.

IRIS sitt oppdrag har vært å evaluere virkningene av programmet når det gjelder samarbeid, kommunikasjon, beslutningstaking og prioritering, opplevelse av mestring av vanskelige situasjoner, feilhåndtering og evne til læring og korrigerings. Både kvantitative og kvalitative metoder er tatt i bruk i evalueringen. Det er gjennomført kvalitative intervjuer med et halvt hundre personer og en kvantitativ spørreskjemaundersøkelse som ble besvart av drøyt 1100 personer. Alle yrkesgrupper i kriminalomsorgen har deltatt.

Betydningen av SIF for sikkerhet i hverdagen

De ansatte er i stor grad enig i at SIF-samlingene er et godt redskap for å jobbe med bedring av sikkerhet. Helhetsinntrykket i evalueringen er de ansatte var meget tilfredse med seminarene. Mange av deltakerne mener at opplæringen utvidet forståelsen av hva sikkerhet innebærer og at samlingen ga et faglig løft. Spesielt la deltakerne vekt på at samlingene hadde positive effekter utover det som rent gikk på sikkerhet. Det å møte alle yrkesgrupper var med på å øke forståelse på tvers av enheter og ga grunnlag for bedre kommunikasjon.

”Seminalet var veldig innholdsrikt og lærerikt. Det var en tenkepause. Vi fikk tid og mulighet til å tenke igjennom ting vi driver på med i det daglige. Vi fikk diskutert vår hverdag, våre utfordringer og problemløsninger” ~ Utsagn deltaker

Roar Høydal, forsker, Arbeidsmiljø og helse

Inspirasjonen fra opplæringen hadde imidlertid med noen få unntak en kortvarig effekt. Etter hvert vendte man ”tilbake til hverdagen” og fulgte gamle innarbeidete rutiner, fortalte flere ansatte. Store forventninger kombinert med manglende gjennomføring av aktiviteter er en fellesnevner i erfaringene. Hovedforklaringer på manglende aktiviteter var ofte liten oppmerksomhet fra ledelsen og dårlige rammevilkår. Fra ledelsens side er stram økonomi og høyt arbeidspress

Terje Lie, forskningsleder, Sikkerhet, arbeidsmiljø og helse

blant ansatte har vært dårlig eller uforsvarlig. Betjenter, som i sitt arbeid har den daglige kontakten med innsatte, har stor grad av yrkesstolthet og utfører sin jobb etter beste skjønn. Forskjeller i sikkerhetskultur mellom fengslene henger først og fremst sammen med hvor godt eller dårlig man opplever sitt arbeidsmiljø. Grad av opplevd medvirkning, involvering og sosial støtte fra kolleger og ledelse er de viktigste faktorene for sikkerhetskulturen. Spørsmålene om sikkerhetskultur er hentet fra Petroleumstilsynets undersøkelser på installasjoner i Nordsjøen, men tilpasset kriminalomsorgen.

Veien videre

SIF som program er krevende og komplekst. Målsettingene i SIF er ambisiøse, spesielt siden det handler om å endre atferd og sikkerhetskultur. I et slikt program finnes det flere forhold som kan virke hemmende på programmet, samtidig kan det gi store muligheter for organisatoriske læring. For at SIF skal lykkes forutsettes det at satses bevisst på flere områder.

Hovedutfordringen ved SIF synes å være å sikre lokal aktivitet. Dette betyr at SIF må forankres bedre i ledergruppen og at aktivitetsnivået må opp. Videre må en i større grad klare å implementere elementene i SIF den daglige driften, hvor ansvar og oppgaver må klart defineres. Dette krever en bevisst satsing både fra ledelse og de ansatte. For at SIF skal lykkes må det ikke bli sett på som en tilleggsoppgave, noe som er i tillegg til ”alt det andre vi driver”, men som en nødvendig del av den daglige driften.

Dette betyr at fengselsledelsen må være synlige og aktive pådrivere i forbedring av sikkerhetspraksis og i implementeringen av SIF i hverdagen. Aktivitetsnivået f. eks. i form av øvelser må styrkes og rettes mot de ansattes utfordringer i egen hverdag, slik at de kan trene på å takle uventede situasjoner og ha mulighet til å forbedre arbeidsprosesser.

Et annet, og etter vårt syn viktig virkemiddel er satsing på forbedring av arbeidsmiljøet som et ledd i å bedre sikkerhetskulturen og sterkere kopling av sikkerhetsprosedyrer til fengslens HMS-system.

IRIS er en forskningsinstitusjon tilknyttet Universitetet i Stavanger og har om lag 200 ansatte. Evaluering av SIF er utført ved IRIS sin avdeling for Samfunns- og næringsutvikling. IRIS har bl.a. evaluert det store kollegaprogrammet i Statoil og driver annen sikkerhetsforskning.

framholdt som årsaker til nedprioritering av utviklingsarbeidet i fengslene. Selv om mange, og særlig betjentene, har merket lite til SIF i ettertid på arbeidsplassen, mener likevel over en tredjedel at de har endret sin egen måte å jobbe på i retning av bedret sikkerhetsatferd.

Sikkerhetskultur henger sammen med kvaliteten på arbeidsmiljøet

Ser vi på sikkerhetskulturen i norske fengsler, har ikke SIF hatt noen direkte effekt. Det er ingen forskjeller i uttrykt sikkerhetskultur rapportert fra ansatte som har deltatt i SIF-samlingene og ansatte som ikke har deltatt. Dette betyr ikke at sikkerhetskulturen

KSF: Vi er enda ikke helt i mål

Av ekspedisjonssjef Kristin Bølgen Bronebakk

Evalueringen av Sikkerhet i fengsel (SIF) ble lagt ut på intranettet i høst og er også presentert for etatsledelsen. Evalueringen har vært nyttig på mange måter og viser at vi ikke er helt i mål ennå. SIF-aktivitetene ute på enhetene har åpenbart vært lavere enn forventet etter de første SIF samlingene på KRUS. Noe av forklaringen på dette kan være at KSFs prioriteringer ovenfor regioner og lokal ledelse har vært noe

KRUS: Ønsker tett samarbeid med regionene

Av direktør Harald Føsker og forsker Janne Helgesen

Et program som SIF går ikke av seg selv; både tilsatte og ledere må engasjere seg. I alt sikkerhetsarbeid er det viktig å erkjenne at sikkerhet er resultat av en kontinuerlig prosess. KRUS har med bakgrunn i egne erfaringer og evalueringen fra IRIS gjort grep for lettere å kunne innarbeide SIF i fengslene. SIF-programmet legger nå mer vekt på konkrete tiltak for hvordan SIF-aktiviteter kan organiseres. Alle fengsler har videre fått en ny SIF-veileder og KRUS har styrket samarbeidet med regionene.

KRUS har hatt faglig ansvar for programmet,

uklar, samtidig som det i en travel hverdag er krevende å innføre nye aktiviteter som kommer i tillegg til andre oppgaver. Samtidig er det viktig å understreke at evalueringen også viser at programmet har lagt et godt grunnlag for videre satsing. De første SIF-samlingene ble mottatt med entusiasme og ga i tillegg viktige erfaringer som bekreftet at SIF-programmet dekker et behov. Vi ser også at etter at spørreundersøkelsen som ligger til grunn for evalueringen ble gjennomført sist vår, har flere fengsler satset på å øke aktivitetsnivået.

Det er nå viktig å rette blikket fremover og

Forsker Janne Helgesen, KRUS

det vil si ansvar for drift av prosjektet, opplæring og fagutvikling. KRUS vil fortsatt følge opp SIF og være aktiv både med hensyn til videreutvikling og faglig bistand til fengsler og

friomsorgskontor. Dette vil skje i et tett samarbeid med regionene.

Erfaringene med SIF er ikke så ulike de erfaringene Statoil har hatt med sitt "Kollega-program" som også er evaluert av IRIS. Kollega-programmet er Statoils største enkelsatsing på sikkerhet noensinne, og har mange likhetstrekk med SIF. Også de har erfart vanskeligheter i overgangen fra de første samlingene til å

trekke lærdom av evalueringen. Det er behov for å sette av nødvendig tid til regelmessige SIF-aktiviteter på enhetene. Dette innebærer ikke at det gjennomføres omfattende kurs, men at SIF-aktiviteter integreres i eksisterende møtestruktur, og at det gjennomføres øvelser. Ledere på alle nivåer i etaten har et særskilt ansvar for å skape rom for dette.

SIK (SIF+SIFO) er et av landets mest omfattende sikkerhetsprogrammer, og har vært en meget stor satsing for kriminalomsorgen. Programmet viser at kriminalomsorgen tar sikkerhet på alvor - og det vil vi fortsette å gjøre. ○

Direktør Harald Føsker, KRUS

innarbeide sikkerhetsaktivitetene i hverdagen. IRIS påpekte i den sammenheng den store betydningen av ledernes prioritering og engasjement fra de ansatte.

God sikkerhet er ikke et sluttprodukt som man kan lene seg tilbake på. Det er resultat av en stadig pågående prosess, med aktiv medvirkning og samarbeid. På den måten kan vi forbedre samhandlingen og måter vi jobber på. ○

Kriminalomsorgens arbeidsmiljøpris for 2007

For å markere hvor viktig det er å jobbe aktivt med HMS og arbeidsmiljø deler Det sentrale arbeidsmiljøutvalg i kriminalomsorgen (SAK) ut en årlig arbeidsmiljøpris.

Prisen er et diplom og kr 50 000,-.

Arbeidsmiljøprisen kan tildeles en enhet, avdeling eller gruppe som har iverksatt konkrete tiltak på arbeidsplassen for å fremme arbeidsmiljøet. SAK vil i sin vurdering legge vekt på kandidater som har bidratt til nytenkning og kreativitet. Prisen kan også gis for langvarig innsats for et godt arbeidsmiljø.

For at SAK skal kunne gjøre en god vurdering av kandidatene må forslagene inneholde en begrunnelse for hvorfor kandidaten bør få prisen, samt en beskrivelse av:

- **Hvordan ideen til tiltaket oppsto**
- **Hvem som tok initiativet til tiltaket**
- **Beskrivelse av tiltaket**

- **Hvem som har vært med på gjennomføringen av tiltaket**
- **Hvilke resultater tiltaket har medført**

Prisen ble delt ut første gang for 2004. Da var det Oslo fengsel og "Senioravdelingen" som fikk prisen for sitt spesielle fokus på de seniortilsatte. Gjennom etableringen av en egen senioravdeling, kan Oslo fengsel tilby tilsatte over 45 år nye utfordringer, samtidig som fengslet beholder viktig kompetanse. Initiativet til tiltaket kom fra "grasrota ved fengslet".

I 2005 var det avdeling Leira ved Trondheim fengsel som fikk prisen. Begrunnelsen var en langvarig innsats for et godt arbeidsmiljø, som har resultert i lavt sykefravær og høy trivselsfaktor. Avdelingen vektlegger sammenheng mellom faglig arbeid og arbeidsmiljø. Ved å velge en konsekvenspedagogisk arbeidsmetode setter de hvert enkelt individ i fokus, noe som fører til et tett forhold mellom innsatte og tilsatte, og stor trivselsfaktor for alle parter.

I 2006 gikk prisen til Hedmark og Oppland friomsorgskontor, som siden februar 2005 har bestått av fire kontorer, Hamar, Gjøvik, Lillehammer og Kongsvinger, og forent fire kulturer til en. Oppmerksomhet på fordeling av arbeidsmengde, veiledning fra ekstern ressursperson og felles trening en gang i uka er noen av de tiltakene som har ført til det gode arbeidsmiljøet og arbeidsmiljøprisen for 2006.

Både Senioravdelingen ved Oslo fengsel og avdeling Leira ved Trondheim fengsel har benyttet sine penger på personaltur.

Forslag sendes til Kriminalomsorgens sentrale forvaltning v/Hanne-Cecilie Bjørka, Postboks 8005 Dep, 0030 Oslo, eller hanne.bjorka@jd.dep.no. Frist for innsendelse er 29. februar 2008. Prisen vil bli overrasket på "Faget i fokus", som i 2008 avholdes 11. og 12. juni.

Det er vanskelig å endre livet sitt når man står på ingenting

Av senierrådgiver Torunn Højdahl, KRUS

Uttalelsen kommer fra en kvinne som har deltatt i programmet VINN-samtalegrupper for kvinner. 85 gruppedeltakere har svart på hvordan de vurderer programmet, hvilket utbytte de har hatt av de ulike temaene og generelt hva de syntes om VINN.

VINN er et fleksibelt gruppesamtaleprogram

Temasammensetningen er spesielt tilpasset kvinners behov og består av en håndbok for gruppeledere og et arbeidshefte for gruppedeltakere. Håndbøkene er skrevet av Torunn Højdahl og Marna Størksen i samarbeid med fagpersoner i Norge og andre land.

Målet er å styrke kvinnes evne til å foreta valg som gir bedre livskvalitet, som reduksjon av kriminalitet og vold og at kvinnene får økt bevissthet om forholdet mellom rusmisbruk, vold og kriminalitet.

Temaer

Gruppelederne kan velge mellom ulike temaer, som spenner over flere aspekter ved livssituasjonen til kvinner. Temaene er: "Identitet og selvbilde. Hvem er jeg?", "Åpenhet og kommunikasjon", "Endring og valg", "Rus og avhengighet", "Barn", "Sorg og tap", "Grenser", "Sinne", "Vold" og "Nettverk og relasjoner". I tillegg er det en introduksjonssamling og en avsluttende samling.

Teoretisk fundament

VINN tar for seg en rekke temaer og bygger på flere teoretiske modeller. VINN har grunnlag i et menneskesyn innenfor humanistisk psykologi. Pedagogisk bygger programmet på tenkningen i den motiverende samtale og teori om stadier i endringsprosesser opprinnelig utviklet av Prochaska, DiClemente og Norcross. Programmet kan plasseres innenfor det som omtales CBT (Cognitive behavioural theory) - kognitiv-endringsmetodikk på norsk.

Noe statistikk

I Norden utgjør kvinner 5-6 % av de innsatte i fengsler, og 8-12 % av dømte til samfunnsstraff. I 2006 var det innsatt 156 kvinner (på en gitt dag), i fengsel i Norge, fordelt på 24 enheter. I Sverige var det ca. 250 innsatte fordelt på fem fengsler. Den spredte soningen i Norge samt korte dommer medfører at det er krevende å samle kvinner i gruppe fordi det kan være fra 1-3 kvinner samtidig som gjennomfører straff på en enhet.

Undersøkelsen omfatter norske og svenske VINN-deltakere. De 48 svenske er fra Hinseberg, Sagsjön, Färingsö og Ystad fengsler i Sverige. Fra norsk side er det 37 domfelte fra fengslene Ravneberget, Sandefjord, Bredtveit, Stavanger og Trondheim samt friomsorgen i Akershus.

Resultater

Deltakerne i Sverige er generelt noe eldre enn i Norge, 18 i undersøkelsen var eldre enn 40 år. I Norge er det en noe mer jevn fordeling mellom alderstrinnene. 44 % av de svenske VINN-deltakerne har en domslengde på mer enn 2 år, men kun en av de norske deltakerne har en domslengde på mer enn 2 år.

Støtte i internasjonal forskning

Temaene som inngår i VINN har støtte i internasjonal forskning. Desrosiers og Senter skriver i en artikkel at kvinner i fengsler i større grad enn mannlige innsatte har en traumatisk forhistorie med depresjoner, gynekologiske og seksualrelaterte problemer. Mellom 70-85 % har misbrukt alkohol eller narkotika. Mange har levd i fattigdom, er

Per Kristian Granheim, her med evalueringsrapporten og norsk, svensk og russisk utgave av VINN. Han er master i psykologi og var engasjert som ekstern konsulent av Kriminalomsorgens utdanningscenter (KRUS) i 2007 for å sammenfatte resultater fra VINN-gruppene. Rapporten er hovedsakelig basert på en surveyundersøkelse, fylt ut av gruppedeltakere i etterkant av programgjennomføringer i 2006 og første kvartal 2007.

underernærte, har dårlig tannhelse og posttraumatisk stressyndrom. På grunn av færre fengselsplasser soner kvinner ofte langt fra sine barn og familie. Disse karakteristika ved kvinnene indikerer at de trenger program som er spesielt tilpasset for dem (Desrosiers & Senter 2007).

Hvilke temaer likte deltakerne best?

Deltakerne har generelt skåret høyt på samtlige tema i VINN, hvilket indikerer at de fleste har hatt stort utbytte av programmet. De hevder å ha fått en bedre innsikt og forståelse av sin livssituasjon innen de temaene som ble gjennomgått. Det er likevel viktig å være noe forsiktig med å trekke langsiktige konklusjoner. En sa - Men det er vanskelig å endre livet sitt når man står på ingenting.

De fire temaene som flest syntes var best var "Vold", "Sorg og tap", "Rus og avhengighet" og "Endring og valg". Men deltakerne opplever at det har vært for lite tid til rådighet på disse temaene. Generelt er skårene i Sverige noe høyere enn i Norge. Når det gjelder å anbefale programmet til andre, har samtlige i de svenske enhetene sagt seg helt enig i det. Gjennomsnittsskåren i Norge er også tilnærmet maksimal, altså helt enig.

Deltakere som var i grupper med både mannlig og kvinnelig instruktør, opplevde at det hadde vært en fordel. Flere av kvinnene har dårlige erfaringer med menn, og finner det positivt å bli møtt med respekt av en mannlig gruppeleder.

Svar fra VINN gruppedeltakere om de vil anbefale VINN til andre

- Var veldig skeptisk i begynnelsen, men innså bare etter et par ganger at dette hadde jeg veldig godt av. Fått litt annet syn på flere ting og synes at jeg har litt mer oversikt nå enn før. Og at det er ikke lett å forandre så mye i livet sitt, men det er absolutt ikke umulig → må "bare" stå på masse.
- Jeg gikk på kurset med stor tvil på at dette kunne lære meg noe nytt. Oppdaget at dette var feil. Vi endte opp med en gruppe på to, men syntes dette var helt OK. Jeg fikk innsikt i en del situasjoner

Gruppeledere og fagpersoner fra norsk kriminalomsorg, som er involvert i arbeidet med VINN-gruppene, og som har bidratt til de gode resultatene.

som har skjedd siste årene..

- Kjempeårlig å treffe andre kvinner i samme situasjon med forskjellig bakgrunn og årsaker til at de er der. Koselig å liksom treffe en jentegruppe som man kan prate om alt det som mange av oss lever med hver dag.
- Dette er noe jeg føler jeg har fått et godt utbytte av, og noe jeg vil bruke i fremtiden. Så jeg vil anbefale det på det varmeste for andre i samme situasjon som meg.
- Det er veldig givende, VINN-kurset.
- For å få noe ut av dette, mener jeg folk burde ha den innstillingen at de skal bli nykter. Kurs eller ikke.
- Fordi det hjelper deg videre i livet på en positiv måte.
- Veldig bra opplegg uansett levestet egentlig!!
- VINN skulle vært obligatorisk mht. prøve-løslatelsen.
- Alle kan ha behov for dette kurset.
- Alle burde gå på dette kurset, uansett livssituasjon!

Svarene er skrevet av deltakerne som har fullført VINN, man har ikke fått kommentarer fra de som har sluttet underveis.

Russland

VINN er også oversatt til russisk, og norsk kriminalomsorg samarbeider med kvinnekolonier i Mozhaysk og Mordovia i Russland. Mozhaysk kolonien har gjennomført VINN-grupper siden 2004. Kolonien har pr. oktober 2007 til sammen 1025 innsatte, derav er ca. 400 dømt for drap og ca. 200 dømt for narkotikaomsetning. 22 av kvinnene har barna hos seg i fengslet på en mor-barn avdeling. Ca. halvparten av kvinnene har en dom på 5-20 år.

Mozhaysk kolonien er fremdeles i en implementeringsfase når det gjelder VINN-programmet. Deltakerne har hovedsakelig gitt svært gode tilbakemeldinger på spørsmålene i

surveyundersøkelsen, de samme spørsmålene er benyttet i evalueringen i Sverige og Norge. Ved et besøk i fengslet i oktober 2007, uttrykte 16 av de innsatte hvordan de opplevde VINN-programmet. Særlig temaene om rusmisbruk (narkotikamisbruk) fikk gode tilbakemeldinger fordi temaet bidrar til at de tenker gjennom sitt eget forhold til narkotika. I en av gruppene hadde alle deltakerne misbrukt heroin. De hadde både behov for å sette ord på sin misbruksatferd og å analysere hva som opprettholder misbruk og hvordan de kunne hindre misbruk etter løslatelse. Enkelte kvinner uttrykte at temaet endring og valg hadde vært viktig for dem. I tillegg var temaet åpenhet og kommunikasjon nyttig. Kvinnene ønsket flere temaer i samtalegruppene: Generelt om holdninger i livet, menneskelige verdier, angst, redsel, bekymringer, mer om sorg og tap, hvordan håndtere sorgen over frihetsberøvelsen og hvordan takle økonomiske problemer. Særlig de som soner veldig lange dommer var opptatt av hvordan de kan etablere kontakt med mennesker utenfor fengslet. De hadde angst for hvordan de skulle klare å tilpasse seg livet i frihet og i et samfunn som har vært i stor endring under frihetsberøvelsen.

Anbefalinger

- Det må sørges for bedre oppfølging av de gruppedeltakere som har behov for det, underveis og i etterkant av programmet.
- Det bør settes av lenger tid til de tyngste temaene "Endring og valg", "Rus og avhengighet", "Sorg og tap" og "Vold".
- Programmet bør inngå i den domfeltes straffegjennomførings- eller framtidspan, og ses i sammenheng med andre program eller tiltak for å sikre en opplevelse av sammenheng og "rød tråd".
- Det anbefales å ta i bruk de to nye temaene "Økonomi" og "Seksualitet".
- Implementering av programmet bør forbedres på den enkelte enhet.
- Gruppelederne må gis veiledning og

styrke sin kompetanse om gruppeprosess. De trenger veiledning på hvordan de skal håndtere kvinner som er i følelsesmessige vanskelige situasjoner i løpet av programgjennomføringen og i etterkant av programmet. Det anbefales å tilrettelegge for f.eks. telefonisk eller (web-basert) e-veiledning.

- Det er behov for å forbedre evalueringsgrunnlaget for VINN.

Direktør Harald Føsker ved KRUS uttrykker at han håper at anbefalingene i rapporten kan bidra til ytterligere forbedringer og utvikling av programmet. Han trekker fram at et viktig resultat er at nær sagt alle deltakerne blant de dømte kvinnene som har deltatt, svarer at de vil anbefale programmet til andre.

Aktuell litteratur

- Desrosiers, J. & Senter, A. (2007). *Female offenders: An overview of characteristics and needs. The Correctional Psychologist, 4, Vol. 39. USA. October 2007.*
- Etatsregisteret i norsk kriminalomsorg – KOMPIS.
- Haugli et al.. (2006). *Akkreditering av programmer i den norske kriminalomsorgen. Kriterier og prosedyrer.*
- Højdahl, T. & Størksen M. (2004). *VINN samtalegruppe for kvinner. Oslo: KRUS (Håndbok).*
- Højdahl, T. & Størksen, M. (2006). *VINN-samtalsgrupp for kvinner. Stockholm: KRUS och Svensk Kriminalvård.*
- Miller, W.R. & Rollnick, S. (2002). *Motivational interviewing – preparing people to change addictive behaviour. (2. utg.). New York/London: The Guilford Press.*
- Prochaska, J.O., DiClemente, C.C. & Norcross, J.C. (1992). *In search of how people Change: Application to addictive behaviors. American Psychologist, 47(9), 1102-1114.* ○

"Jeg gikk imot stoltheten min, men jeg ble allikevel stolt"

Av seniorrådgiver Torunn Høj Dahl, KRUS

Ordene ble uttalt i en samtale mellom en betjent og en innsatt, Anto, som soner en lengre dom i et fengsel med høyt sikkerhetsnivå. Anto fortalte om en episode som kunne ført til vold mot en person som var frekk, skrek og som kom med nedlatende kommentarer. Istedenfor "å kaste personen i bakken, trampe over bena, gi en skikkelig smell", klarte Anto å stoppe seg selv og be vedkommende "hold kjæft". "Jeg gikk imot stoltheten min. Men jeg ble allikevel stolt. Hevet meg over M. og hevet meg over temperamentet mitt".

Tilsvarende hendelser fortalt av domfelte, omtales som sterke øyeblikk i den nye versjonen av håndboka Samtaler om kriminalitet og uønsket atferd. Bygging av mestringstillit - en kognitiv endringsmetodikk (BaM) Håndboka beskriver hvordan tilsatte i samtaler med domfelte kan analysere kriminalitet og ønsket atferd, som atferd relatert til vold, fartsoverskridelse, ruspåvirket kjøring, ran, rusmisbruk, spilleavhengighet, sosial angst og å håndtere aggresjon, konflikter, sinne og stress. Metodikken er benyttet overfor innsatte med AD/HD problematikk og overfor prøveløslatte (Brumoen & Høj Dahl 2007).

Siktemålet med BaM- samtaler er å bidra til at den domfelte / innsatte styrker sine kognitive ressurser og får økt tillit til å mestre vanskelige situasjoner og velge alternative handlinger istedenfor kriminalitet.

To fokus: Sterke og svake øyeblikk
En hensikt med den kognitive endringsmetodikken som håndboka bygger på, er å analysere opplevde konkrete situasjoner, hendelser som har ført til eller kunne ha ført til kriminalitet eller annen uønsket atferd. "Svake øyeblikk" er hendelser der den dømte gjorde noe kriminelt eller noe annet personen selv vurderer som uønsket, situasjonen oppleves som "sterkere" enn personen

I "sterke øyeblikk" får man fram hvordan den dømte tar kontroll over en situasjon eller en uønsket atferd, f.eks. vold, dvs. at personen er "sterkere" enn situasjonen. Dette er et valg hvor personen bruker bevisste, kognitive strategier for å lykkes i å presse fram en alternativ handling. I slike sterke øyeblikk har vi et mestringfokus (Brumoen & Høj Dahl 2007).

Fagpersoner som benytter BaM-samtaler skal unngå en ekspertposisjon, det kan skape motstand. Den dømte eller innsatte er ekspert på egne følelser, tanker og eget liv. Det er et mål at personen skal få oversikt i hva som skjer rundt ham, med han, at han ser sammenhenger, hva som utløser og opprettholder uønsket atferd eller kriminalitet. Et viktig utgangspunkt er at den dømte selv skal oppleve atferden som uønsket og at man tar

utgangspunkt i at all kriminalitet eller uønsket atferd har en foranledning.

BaM er fleksibelt og praksisnært

Håndboka består av seks temaer:

1. Introduksjon. Bygging av mestringstillit.
2. Årsaker til atferd.
3. Svake øyeblikk - analyse av atferd og lovbrudd.
4. Sterke øyeblikk. Endring og ambivalens.
5. Å gjøre svake øyeblikk til sterke. Forberede risikosituasjoner.
6. Oppsummering og evaluering.

Den tilsatte velger hvilke temaer hun vil benytte og for hvor lang periode. Erfaringsmessig settes det av ca. en - to timer pr. gang, fordelt på noe tid til forberedelser, deretter ca. en halv times samtale med personen og helst en halv time til etterarbeid. Det kan også være mer spontane møter dersom innsatte. Samtalene foregår i et rolig rom der man ikke avbrytes av telefoner eller andre personer. En flippover må være tilgjengelig.

Opplæring i regi av KRUS og Høgskolen i Lillehammer

KRUS og Høgskolen i Lillehammer har inngått en treårig avtale (2005-2008) der det kan gis 15 studiepoeng i studieemnet "Mestringstillit" for dem som praktiserer metodikken med domfelte, leser litteratur på ca 850 sider, skriver en artikkel og har et muntlig fremlegg. Opplæringer strekker seg over to semestre, fordelt på tre dagers grunnopplæring og deretter to erfaringssamlinger.

150 aspiranter som går siste semester på fengselsskolen fikk innføring i metodikken i september 2007.

Det er fremdeles anledning for dere som har

mottatt kursbevis tidligere til å melde seg opp til eksamen som gjennomføres i mai 2008. Ta kontakt med KRUS før 10. januar 2008. Ny grunnopplæring starter 15-17 september 2008, med søknadsfrist 15. august 2008.

Forebygge ny kriminalitet

Det er mange forutsetninger som skal være tilstede for å hindre tilbakefall og å kunne gjennomføre en endring. Viktig er den enkeltes visjon og tro på mulighet for endring, ferdigheter, motivasjon, individuelle og samfunnsmessige ressurser. Det er viktig å styrke den enkeltes handlingskompetanse og mestringstillit. Erfaringer fra tilsatte som har praktisert BaM samtaler tyder på at mange domfelte gjennomfører en dom uten at noen snakker med dem om kriminaliteten de har begått og hva som kan hindre gjentakelse. Vi er bekymret for at ingen snakker om hvilke alternative handlinger de kan velge neste gang de står i en risikosituasjon for kriminalitet. Vi er opptatt av uheldige samfunnsmessige konsekvenser av tilbakefall. Tilsatte har fortalt om gjengangere og førstegangsdomte som ikke er tilbudt individuell oppfølging og samtaler mens de har sonet en dom. Særlig hva som utløser voldsrelatert kriminalitet, ran, overgrep og voldtekt, er det viktig å analysere for å hindre gjentakelse. BaM-samtaler kan være et viktig samtaleverktøy.

Litteratur

Brumoen, H. (2007). *Vanen, viljen og valget*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Brumoen, H. & Høj Dahl, T. (2007): *Samtaler om kriminalitet og uønsket atferd. Bygging av mestringstillit - en kognitiv endringsmetodikk*. Oslo: KRUS publikasjon. Håndbok 3/2007. ○

Deltakere og undervisere på opplæringen som startet i september 2007: Anne Åstad, Anne Margrethe Waaler, Terje Stokke, Anne Elise Skjerping, Mette F. Owen, Asbjørn Moss, Mohammad Daw Akthar, Terje Mjelde, Margrethe Misund, Sven Lystad, Synnøve Lerdal, Inauyat Begum Khan, Gunn M. Karlsen, Mohammad Maso Akthar, Espen Jambak, Lilly Haga, Åsta Flått, Thrine Bromstad, Kenneth Bjerkan, Marianne G. Berg og Sissel Asbjørnsen. Torunn Høj Dahl, Sven Lystad og Hallgeir Brumoen.

Fantastisk, et utrolig resultat, lød den politiske fasit da enhetslederne var på sin årvisse samling

- Dyktige personer ønsker å jobbe i en etat med godt omdømme, sa ekspedisjonssjef Kristin Bølgen Bronebakk blant annet da hun trakk opp den røde tråden for temaene på kriminalomsorgens tredje enhetsledersamling. Rekruttere og beholde medarbeidere, profilering i media, omdømmebygging og nonverbal kommunikasjon var blant emnene.

Tekst og foto:
Grethe Rødskog Fodstad,
Kriminalomsorgsavdelingen

Justisministeren takket alle for en fantastisk innsats. Fordi køavviklingen gikk så bra varslet han en gradvis avvikling av kottiltak, som uønsket dublering og at man skal se på fire-mannsrommene på Åna. Til våren skulle han vurdere krav til beleggspersent slik at de ansatte etter hvert kan få mer tid til den enkelte innsatte.

Advokatforeningens undersøkelse

- En politisk gavepakke, sa han humoristisk. Dette er stemmer godt med den måten vi tenker på, sa justisminister Knut Storberget om funnene fra advokatforeningens undersøkelse om folks rettsfølelse. Gruppene som var spurt var advokater, dommere, politiet / statsadvokater og folket.

Et spørsmål var: Hva bør være hovedbegrunnelsen for å benytte fengselsstraff?

Folket hadde størst tro på rehabilitering som grunn for fengselsstraff, mens dommerne hadde minst tro på det aspektet. Folket hadde minst tro på at ved å straffe lovbrøtteren vil andre avstå fra kriminelle handlinger, mens dommerne og politiet trodde

sterkere på dette. Dommerne var den gruppe med størst tiltro til at straff er en lærepeng, folket minst. Begge instanser var enige i at fornærmede har krav på at den skyldige får en passende straff.

Et annet spørsmål lød: Hva mener du generelt sett (alle typer forbrytelser) bør tillegges størst vekt ved domstolens straffeutmåling i enkeltsaker?

Her var alle enige om at forbrytelsens grovhet eller alvorlighetsgrad skulle være avgjørende. Politiet har mest tro på almenprevensjon som aspekt for straffeutmåling, med dommerne rett bak seg, mens folket tror minst på dette. Folket tror mest på at gjerningsmannen kan rehabiliteres under soning, mens dommerne tror minst på dette.

Stortingsmelding om kriminalomsorgen

Justisminister Knut Storberget minnet om hva som er prosessen frem mot klargjøring av meldingen. Han understreket at man kan ikke levere en melding uavhengig av den snart kommende nye straffeloven og bestemmelsene rundt DNA-register.

Han takket for alle gode innspill i den åpne fasen om meldingen. Han la vekt på at det skulle bli en

bærbar politisk melding med tydelig grunntanke og argumentasjon. Han mente at meldingen ville bety et kvantesprang for norsk friomsorg, friomsorgen vil få en helt sentral rolle.

- Alt henger sammen med alt. Derfor er et spørsmål som hvordan de korteste dommene skal gjennomføres sentralt. En god kriminalomsorg er avhengig av folks tillit. Vi må snakke det språket folk flest forstår. Kriminalomsorgen skal bidra til at folk blir tilbakeført på en bedre måte.

Samarbeid og helhet

Statsråden minnet om den helhetlige satsingen på kriminalomsorgen innen regjeringen. - Vi har etablert undervisningstilbud

i de fengsler der vi synes det skal være slikt tilbud, sa han.

Storberget viste fornøyd til det gode samarbeidet på boligsiden hvor årets pris gledelig og vel fortjent gikk til TOG-prosjektet. Helsesiden satser og vi får rusmestringsenheter i gang, bibliotek kommer i stadig flere fengsler – nå er halvparten av fengslene knyttet til bibliotek-tjenesten – her har det vært viktig å først ivareta behovene til de største og lukkede fengslene. Vi henger ennå noe igjen i samarbeidet med de frivillige, som dekker et veldig bredt register fra Røde Kors-visitorene til Way-back, sa han blant annet

Det er kommet mange nye enhetsledere i kriminalomsorgen de siste par årene, her representert ved

Roy Egil Stadheim,
Vik fengsel

Magnus Vibe, Nordland
friomsorgskontor,

Per Kristian Aunet,
Verdal fengsel

Ole Kristoffer Borlaug,
Kragerø fengsel

Hans Otto Grøndahl,
Gjøvik fengsel

Agnar Klungeland,
Hamar fengsel

Erfaringsssamling om Internett for innsatte

I samarbeid med Fylkesmannen i Hordaland og Nasjonalt IKT- forum arrangerte KSF en erfaringsssamling på KRUS i oktober med de fire fengslene og skolene som har vært med i utprøvingen av IKT/Internett for innsatte som deltar i undervisning i fengslene.

Av seniorrådgiver Suzanne Five, KSF

Skoleverket og kriminalomsorgen har i samarbeid utviklet en løsning, og har sammen laget retningslinjer for bruk av denne. Utprøvingen har skjedd ved Skien fengsel/Hjalmar Johansen vgs., Indre Østfold fengsel/Mysen vgs., Ila fengsel, forvarings- og sikringsanstalt/Rud vgs. og Hustad fengsel/Romsdal vgs. og har pågått et par måneder.

Målet for samlingen var å få frem de erfaringene som skolene og fengslene har gjort i prøvingsperioden.

På samlingen kom det frem mange positive og nyttige erfaringer, både fra deltakerne fra skolene og fengslene. Tilbakemeldingene omhandlet både administrative og mer tekniske sider ved Internettmodellen. Pilotdeltakerne ga også uttrykk for at prosjektet er dårlig kjent blant både skole- og fengselspersonale. Nasjonal IKT- forum arbeider for tiden med å skrive en evalueringsrapport fra hele prosjektet. Denne vil være ferdig innen utgangen av året. Av St. pr. nr. 1(2007 – 2008) for Justisdepartementet fremgår at det er et mål at alle fengsler som har et skoletilbud gradvis får tilgang til Internett.

Prosjektet har bl.a. bakgrunn i opplæringsloven der det gis en lovfestet rett til opplæring på ungdomsskole og videregående nivå. Digital kompetanse er særskilt nevnt som en av de grunnleggende ferdigheter eleven skal mestre.

I Stortingsmelding nr. 27 (2004-2005) går det fram at målet for opplæringen innenfor krimi-

nalomsorgen er det samme som for all annen utdanning. Den skal bidra til dannelse, sosial mestring, selvhjelpenhet og gi kunnskap, slik at den enkelte kan utnytte sine evner og bidra til verdiskaping i samfunnet. Dette gjør at utdanning blir et sentralt element i arbeidet for rehabilitering.

Den tekniske løsningen kan benyttes av alle elevene. Fengselsleder skal foreta en risikovurdering før en innsatt gis tilgang, og kan

nekte adgang til datarom om det har foregått misbruk eller om man mener det er stor fare for at misbruk vil skje. I retningslinjene sies det at hovedregelen er at tilgang skal gis.

Eleven får tilgang til en PC med brukernavn og passord. Han får da tilgang til noen nettverksområder for lagring av dokumenter, men ikke tilgang til lokal harddisk. Alt eleven produserer, vil ligge på server, og kan kontrolleres av skole og/eller fengsel.

All tilgang til internett skjer gjennom en nasjonal portal. I denne blir trafikk sjekket opp mot en liste over tillatte og forbudte nettstedet og -aktiviteter. ○

På talerstolen: Håkon Søvde, Hjalmar Johansen vgs/Skien fengsel, på første rad, Torfinn Langelid, Fylkesmannen i Hordaland

KRIMINALOMSORGEN

Aktuelt for kriminalomsorgen

Utgiver

Kriminalomsorgens sentrale forvaltning Postboks 8005 Dep, 0030 Oslo

Ansvarlig

Ekspedisjonssjef Kristin Bølgen Bronebakk

Redaktør

Seniorrådgiver Grethe Rødskog Fodstad, KSF telefon 22 24 55 88 telefaks 22 24 55 90 e-post: grethe-rodskog.fodstad@jd.dep.no via etatsnett: Fodstad Grethe (Justisdept)

Kontaktutvalg Kriminalomsorgsavdelingen

rådgiver Terje Fredwall, Utviklingsseksjonen rådgiver Leif Flatby, Administrativ seksjon rådgiver Maren Vaagan, Juridisk seksjon

Kontaktpersoner regionalt nivå

Frode Isaachsen, Region øst
Birgitte Skjørshammer Wang, Region sør
Liv Henly, Region nordøst
Björg Lindebø, Region sørvest
Øystein Hauge, Region vest
Synnøve Sørland, Region nord

Bestilling av

abonnement/adresseendring: forværelset i KOA/KSF telefaks 22 24 55 90 telefon 22 24 55 81/31

Redaksjonen avsluttet

7. desember 2007

Manusfrist nr. 1/2008

14. februar

Utgivelsesplan 2008

Uke 10, 25, 41, 50

Opplag: 4500

Nr 4/2007, 17. årgang

Forsidefoto:

Grethe R. Fodstad, KSF